

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра менеджменту та туризму

«ДО ЗАХИСТУ»

Завідувач кафедри менеджменту та туризму

_____ Ю.О. Юхновська

_____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Галузь знань – 24 Сфера обслуговування

Спеціальність 242 Туризм і рекреація

Освітньо-професійна програма «Рекреаційний туризм»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Керівник кваліфікаційної роботи:

к.е.н., доцент кафедри

менеджменту та туризму

_____ Кирило ЧУМАКОВ

Нормоконтроль

ст. викладач кафедри

менеджменту та туризму

_____ Ганна ОМЕЛЬЧАК

Студент групи Тм-2

_____ Олександр КОЛЯДА

Запоріжжя 2023

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

Факультет мистецтва та дизайну

Кафедра менеджменту та туризму

Другий (магістерський) рівень вищої освіти

Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри менеджменту та туризму
д.е.н., професор Ю.О. Юхновська _____
«27» вересня 2023 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студента

Коляди Олександра Олександровича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Закарпатської області

Керівник кваліфікаційної роботи: Чумаков К.І., кандидат економічних наук, доцент. _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “13” 10. 2023 року № 304

2. Строк подання студентом роботи 09 січня 2024 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: в роботі використанні навчальні посібники, підручники, статті наукових видань, інтернет-джерела, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, монографії, законодавчі та нормативно-правові акти України, дані первинного бухгалтерського обліку, статистичні звіти.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Аналіз формування туристичного потенціалу регіону. 2. Комплексна оцінка туристичного потенціалу Закарпатської області. 3. Перспективи використання туристично-привабливих зон Закарпаття на прикладі туристичного туру «Перлини Закарпаття». 5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

6. Дата видачі завдання 25.09.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	25.09.2023 р	Виконано
2	Вивчення літературних джерел	25.09-1.10.2023 р.	Виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну дипломну роботу	25.09-25.10.2023 р.	Виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	25.09-01.11.2023 р.	Виконано
5	Виконання першого розділу	11.11.2023 р.	Виконано
6	Виконання другого розділу	25.11.2023 р.	Виконано
7	Виконання третього розділу	08.12.2023 р.	Виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	12.12.2023 р.	Виконано
9	Оформлення кваліфікаційної дипломної роботи	17.12.2023 р.	Виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	20.12.2023 р.	Виконано
11	Перевірка роботи керівником	24.12.2023 р.	Виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	29.12.2023 р.	Виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної дипломної роботи	04.01.2024 р.	Виконано
14	Подання роботи на кафедру	06.01.2024 р.	Виконано

Студент: _____ Олександр КОЛЯДА

Керівник роботи: _____ Кирило ЧУМАКОВ

АНОТАЦІЯ

Коляда О.О. Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Закарпатської області / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 242 Туризм і рекреація (освітньо-професійна програма «Рекреаційний туризм»). КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, Запоріжжя, 2024.

У роботі розглянуто основи формування туристичного потенціалу Закарпаття. Проведена оцінка комплексна та деякий повний аналіз усіх ресурсів Закарпаття (природних, історико-культурних та економіко-соціальних). Запропоновано шляхи використання найбільш привабливих зон області на прикладі туру «Перлини Закарпаття».

Кваліфікаційна робота містить: 95с., 25 табл., 2 рис., 48 джерел.

Ключові слова: штучний інтелект, потенціал, туристичний ресурс, регіон, туристсько-рекреаційний потенціал.

Список публікацій здобувача за темою роботи:

1. Коляда О.О (2023) Розвиток туризму Закарпаття. Електронна економіка (1/6). URL: <http://economics.hpi.kh.ua/index.php/journal/article/view/109>

2. Коляда О.О (2023) Використання штучного інтелекту при створенні туристичних маршрутів. «Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України»: збірник тез доповідей 1 Всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 листопада 2023 року, м. Харків), Частина 1. – Харків: Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ун-т». 2023. – 525 с.

3. Коляда О.О., Чумаков К.І. (2023) Перспективи розвитку туризму у Закарпатті. «Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України»: збірник тез доповідей 1 Всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 листопада 2023 року, м. Харків), Частина 1. – Харків: Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ун-т». 2023. – 525 с.

ABSTRACT

Development of tourism and recreation potential of the Zakarpattia region / Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 242 Tourism and recreation (educational and professional program "Recreational tourism"). KZVO "Khortytsk National Educational and Rehabilitation Academy" ZOR, Zaporizhzhia, 2024.

The basis of the formation of the tourism potential of Transcarpathia is considered in the work. The conducted assessment is a comprehensive and somewhat complete analysis of all resources of Transcarpathia (natural, historical-cultural and economic-social). Ways of using the most attractive areas of the region are proposed using the example of the "Pearls of Zakarpattia" tour.

The qualification work contains: 95 pages, 25 tables, 2 figures, 48 sources.

Keywords: artificial intelligence, potential, tourist resource, region, tourist and recreational potential.

List of publications of the recipient by the topic of the work:

1. O.O. Kolyada (2023) Development of tourism in Transcarpathia. Electronic economy (1/6). URL: <http://e-economics.hpi.kh.ua/index.php/journal/article/view/109>

2. O.O. Kolyada (2023) Use of artificial intelligence in the creation of tourist routes. "Marketing and organizational mechanisms of the post-war development of the hospitality and tourism industry of Ukraine": a collection of theses of reports of the 1st All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (November 14-15, 2023, Kharkiv), Part 1. - Kharkiv: National. technical Kharkiv University. polytechnic Univ. 2023.

3. Kolyada O.O., Chumakov K.I. (2023) Prospects for the development of tourism in Transcarpathia. "Marketing and organizational mechanisms of the post-war development of the hospitality and tourism industry of Ukraine": a collection of theses of reports of the 1st All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (November 14-15, 2023, Kharkiv), Part 1. - Kharkiv: National. technical Kharkiv University. polytechnic Univ. 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1.....	10
ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ.....	10
1.1. Складові елементи та сутність туристичного потенціалу, їх визначення 10	
1.2. Туристична привабливість регіону та її фактори.....	19
1.3. Методологія оцінки потенціалу туристичних територій.....	24
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2.....	29
АНАЛІЗ ТА КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	29
2.1. Загальна характеристика туристичного потенціалу Закарпаття.....	29
2.2. Аналіз природних туристично-рекреаційних ресурсів Закарпаття	32
2.3. Аналіз культурно-історичних ресурсів Закарпаття.....	41
Висновки до розділу 2	45
РОЗДІЛ 3.....	46
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО ПРИБАВЛИВИХ ЗОН ЗАКАРПАТТЯ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОГО ТУРУ «ПЕРЛИНИ ЗАКАРПАТТЯ».....	46
3.1. Визначення перспективних привабливих туристичних зон Закарпаття.	46
3.2. Розробка туристичних екскурсій за допомогою штучного інтелекту.....	51
3.3. Екскурсійний тур «ПЕРЛИНИ ЗАКАРПАТТЯ».....	53
Висновки до розділу 3	69
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. Туристична галузь в Україні зазнала великих збитків, через військові дії насамперед за рахунок зниження іноземних туристів, але в цей же час є тенденція щодо напливу внутрішньо-переміщених осіб, що ховаються та знаходять собі прихисток у більш безпечному регіоні країни, на цей час таким регіоном є Закарпаття. Незважаючи на фінансовий стан вищезазначених осіб – туризм на Закарпатті здебільшого має тенденцію до економічного зростання. В першу чергу необхідно детально дослідити наявність туристичних ресурсів в межах всього регіону.

Розвиток галузі туризму окремого регіону завжди базується на його можливостях. Туристичний потенціал при його дослідженні згідно з даних туристсько-рекреаційних ресурсів регіону, допомагає виявити, якими перспективами володіє регіон для подальшого його економічного зросту. Адже туризм визначено однією з найважливіших галузей економіки і його вплив на інші галузі є колосальним. Закарпаття володіє значною кількістю туристсько-рекреаційних ресурсів, що робить її однією з найперспективніших в розвитку галузі туризму серед інших областей України.

Дослідження потенціалу щодо розвитку туризму на Закарпатті дає чітке бачення можливостей щодо подальшого розвитку, удосконаленню старих та нових маршрутів, необхідне поглиблене вивчення та актуалізація даних, а також детальний розгляд через зміну об'єктів субрегіонального рівня у області, а також оцінити нові потенційні туристичні регіони, що дають змогу розробити туристичні маршрути та створити нові туристичні ресурси.

Метою дослідження є проведення аналізу сучасного стану туристсько-рекреаційного потенціалу Закарпаття та перспективи його розвитку.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі завдання:

- визначити складові елементи та сутність туристичного потенціалу;
- визначити методологію оцінки потенціалу туристичних територій;

- охарактеризувати теоретичні основи формування туристичного потенціалу регіону;
- проаналізувати потенціал туристичної території за рахунок сучасних методів;
- надати аналітику щодо стану туристичного потенціалу Закарпаття та розробити нову стратегію щодо розвитку регіона;
- визначити перспективи використання туристично привабливих зон Закарпаття на прикладі туристичного туру «Перлини Закарпаття»;
- розробити туристичну екскурсію за допомогою штучного інтелекту.

Об'єкт дослідження: туристично - рекреаційний потенціал Закарпатської області.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні аспекти туристично - рекреаційний потенціал Закарпатської області.

Методологічною основою дослідження були наступні методи: спеціальні (районування, графічний, картографічний, моделювання, статистичний тощо), аналіз ресурсів з інтернет та літератури, загальнонаукові (порівняльно-географічний, структурний аналіз та синтез, системний підхід).

Інформаційну базу дослідження становлять підручники, навчальні посібники, нормативно-правова та законодавча база України, наукові статті, монографії, матеріали семінарів, форумів, міжнародних та вітчизняних конференцій, дані статистичної звітності, власні дослідження, інтернет-ресурси, тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у формуванні, що запропоновані у магістерській роботі положення з організації нового туру за туристичним маршрутом Закарпаття, можуть бути використані при розробці нових турів та при викладанні дисциплін, таких як: «Туроперейтинг», «Аналіз та оцінка потенціалу туристських територій», «Організація транспортних послуг» тощо. Результати, що були отримані при аналізі та оцінці туристичного потенціалу Закарпаття можна використати при розробці стратегії розвитку Закарпатської області та в деяких інвестиційних проектах.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення, висновки та результати дослідження апробовані автором у доповіді та отримали позитивне схвалення на конференціях, зокрема:

1. Коляда О.О (2023) Розвиток туризму Закарпаття. Електронна економіка (1/6). URL: <http://e-economics.hpi.kh.ua/index.php/journal/article/view/109>

2. Коляда О.О (2023) Використання штучного інтелекту при створенні туристичних маршрутів. «Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України»: збірник тез доповідей 1 Всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 листопада 2023 року, м. Харків), Частина 1. – Харків: Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ун-т». 2023.

3. Коляда О.О., Чумаков К.І. (2023) Перспективи розвитку туризму у Закарпатті. «Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України»: збірник тез доповідей 1 Всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 листопада 2023 року, м. Харків), Частина 1. – Харків: Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ун-т». 2023.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (49 найменувань), додатків. Повний обсяг роботи становить 96 сторінок, містить 2 рисунків, 25 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Складові елементи та сутність туристичного потенціалу, їх визначення

Туристична галузь провокує наявність питань, які повинні розкрити детально вже існуючі поняття. Інтенсивний розвиток туристичної галузі, провокує появу в туристичній індустрії питань щодо тлумачення новітніх та детальнішому розкритті вже існуючих понять. Аналіз туристичної привабливості з точки зору науковців можливий з використанням таких термінів як «рекреаційний потенціал», «туристичний потенціал» або «туристсько-рекреаційний потенціал». Термін «туристичний потенціал» розглядається давно та його визначення залежить від галузі його розгляду.

Реалізація в Україні туристичного потенціалу здійснюється недостатньо. Семантичне значення терміну «туристичний потенціал» можна розбити на два терміни: «потенціал» запозичений з латинської мови та означає «potentia» – «можливості, влада, вплив, сила, здатності», пов'язаний з «potere» – могли, «potis» – здатний до чогось та могутній, , споріднений з дінд. «patih» – «пан», гр. – «пан (дому)» [1, с. 541].

Окрім того, під поняттям «потенціал» мається на увазі сукупність наявних засобів та можливостей в якій-небудь галузі; джерел, запасів, що можуть використовуватися при вирішенні деяких завдань або досягнень мети; суспільних можливостей та держави загалом; або здібності, що приховані щодо виконання деякої діяльності, що можуть виявлятися за певних умов [2, с. 484].

В наукових працях Манн Р. В. та Фінагіна О. В. у системі знань державного та регіонального менеджменту підкреслюється «концептуальний та новітній характер цієї категорії щодо управлінської діяльності» [2, с. 258].

Максимальне використання потенціалу території та його розвиток на базі рекреаційно-туристичної індустрії на думку Майстро С. В. та Домбровська С.

М. є одним із найважливіших засобів підвищення економічного добробуту, інтеграції у світову економіку [3, с. 10].

Згідно статті 45 Конституції України [4] розвитку галузі туризму та реалізації туристичного потенціалу – усі люди мають право на відпочинок.

Найпоширенішим сприйняттям туристичного потенціалу є його асоціація з сукупністю туристичних ресурсів, наприклад, такий термін, як «потенціал» та «ресурси». Умовою розвитку туристично-рекреаційного потенціалу є наявність системи утворюючих та базових туристичних ресурсів розвитку [5, с. 3].

За думкою О. Любіцевої туристичні ресурси є потенціалом певної території, яка є складовою туристичного продукту з метою подальшого його реалізації [6, с. 74]. Сутність туристичного потенціалу, як сукупності всіх наявних ресурсів туристичної діяльності розкривається у праці [7, с. 235] та має здатність максимально використовуватися при задоволенні потреб громадян та іноземних туристів в якісних послугах.

Потенціал може проявлятися в сукупності, що висловлюють його сутність:

- потенціал майбутнього розвитку, процес якого дає формування нових здібностей та можливостей;
- визначення потенціалу минулого щодо відображення накопичених властивостей;
- ресурс здатності щодо проведення будь-якої діяльності і досягнення будь-яких цілей;
- потенціал відображає даний з точки зору практичного застосування і використання наявних здібностей (потенціал має значенням «резерв») [8].

Термін «потенціал» у туризмі обмежує кількість елементів, що впливають на остаточний показник. Слід визначити ресурси, що призводять до формування такого потенціалу, а саме:

- фінансові ресурси;
- технологічні та науково-інноваційні ресурси;
- підприємницькі ресурси;

- трудові ресурси;
- природні ресурси [9].

Термін «туристичний потенціал» території можна розглянути саме з деяких компонентів:

- туристичні ресурси території (якість, кількість, рівень використання, залучення у процес формування туристичного продукту);
- фактори туристичного виробництва території (фінансовий капітал, наявність трудових ресурсів та туристично-транспортної інфраструктури).

Туристичний потенціал території консолідує суспільство, отже можна вважати доцільним ввести до наукового дискурсу поняття «консолідаційний туризм» - подорожі та екскурсії направлені на пізнання атрактивних туристичних ресурсів території (природних, історико-культурних), національної культури, національної ідентичності та національної свідомості громадян різних регіонів. Мета – зміцнення та формування об'єднуючих засад приналежності до єдиного суспільства та без зайняття комерційною діяльністю. Рекреаційно-туристичний потенціал, як частина туристичної сфери охоплює поняття за окремими складовими:

- а) рекреаційний потенціал – як природну складову;
- б) туристичний потенціал – як антропогенну складову, причому дана категорія розглядає історико-культурну складову, тобто пам'ятки культури та архітектури, музеї, традиції, народні промисли тощо.

За розглядами поняття, як рекреаційний потенціал О. Гулич [10] вважає це показником природно-ресурсного потенціалу, ступінь спроможності території позитивно впливати на фізичний, психічний та соціально-психологічний стан людини під час відпочинку.

За думками М. Блага [10], рекреаційний потенціал – сукупність суспільних та природних об'єктів, їх властивостей і відношень. Їх можна використати при оздоровленні, відновленні (рекреації) та відтворенні духовних і фізичних сил людини. Туристичний потенціал – це великий набір ресурсів та можливостей туристичних на певній території та їх можуть використовувати

влада щодо консолідації суспільства на усіх рівнях (державному, регіональному та місцевому). Туристичний потенціал формує сукупність конкурентних переваг тієї чи іншої території, що завдяки рішення (ефективним) дає можливість обслуговувати ціловий ринок туризму з відповіддю на попит на туристичні послуги на цих ринках [7].

Однією з основ туристичного потенціалу є задоволення потреб туриста за рахунок правильного використання історико-культурних, природних та інфраструктурних ресурсів – запорука розвитку туризму на певній території, а також налагодження внутрішньо суспільних комунікаційно-консолідаційних зв'язків. Туристичний потенціал – інертна категорія, яку необхідно постійно активізувати, працювати для отримання необхідного ефекту [12, с. 235].

В. Руденко [13] визначає туристичний потенціал, як сукупність природно-антропогенних, природних та антропогенних ресурсів, що можуть бути використані у процесі функціонування туристичного комплексу, аналізуючи та беручи до уваги сучасні тенденції розвитку, впливу зовнішніх факторів щодо задоволення потреб туристів та рекреантів. Згідно думки автора, забезпечення сталого розвитку досягається за рахунок туристичного потенціалу – сума потенціалів, що реалізуються в туризмі. Вищезазначені тлумачення туристичного потенціалу та туристичного ресурсу згідно думок різних авторів та інформаційних ресурсів (табл.1.1.).

Таблиця 1.1

Тлумачення термінів «туристичний потенціал», «туристичний ресурс» розроблено автором на основі [8, 13, 14, 16, 18, 24])

Автор	«Туристичний потенціал»	«Туристичний ресурс»
1	2	3
А.А. Терехух [13]	Туристичний потенціал – це сукупність п'яти компонентів: природних, природно-антропогенних, історико-культурних, інфраструктурних.	
О.О. Любіцева [14]		Туристичні ресурси – це частина туристсько-рекреаційного потенціалу певної території, яка включена до складу туристичного продукту і

		підлягає реалізації туристичною метою.	3
--	--	--	---

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Т.В. Ніколаєнко [13]	Туристично-рекреаційний потенціал території – сукупність природних, культурно-історичних, соціально-економічних, геополітичних та інших передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території.	
А.В. Дроздов [13]	Туристично-рекреаційний потенціал – сукупність пов'язаних із певним об'єктом (територією) природних і рукотворних тіл та явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм.	
О. О. Бейдик [16]		Рекреаційно-туристичні ресурси – це об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціально-економічного походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та ефективність.
Ю.Є. Дащук [13]	Ресурсний потенціал регіону – інтегрована система взаємозв'язків та властивостей, що характеризується здатністю використовувати природні ресурси, реалізуючи при цьому можливості, через призму умов, які продукують готовність до ведення рекреаційної діяльності, що.	
Закон України «Про туризм» [24]		Туристичними ресурсами України є пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності.

О.В. Яковчук [13]	Туристично-рекреаційний потенціал – це сукупність туристично рекреаційних ресурсів, їх територіальних поєднань і умов.	
----------------------	--	--

Закінчення табл. 1.1

1	2	3
І.В. Смаль [18]		Туристичні ресурси – являють собою сукупність ресурсів туризму (природних та соціально-культурних комплексів, які постійно сприяють щодо задоволення потреб людини фізіологічних та соціальних
Вікіпедія [8]		Туристичні ресурси – сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста.
Т.В. Брусокене [13]	Туристський потенціал регіону – це всі приховані, нереалізовані можливості (ресурси) , які є в регіону і які можуть бути реалізовані для вирішення завдань регіональної туристської діяльності.	

Отже, туристсько-рекреаційний потенціал території визначається певними складовими (туристичний потенціал та туристичний ресурс).

Туристичний потенціал може включати:

- клімат території, рельєф, ландшафти, унікальні екосистеми - природні ресурси;
- пам'ятки культури, історії та археології;
- засоби розміщення, заклади громадського харчування, транспортна мережа - інфраструктура туризму;
- матеріально-технічну базу.

Суттєвої різниці між поняттями «туристичний потенціал» та «туристичний ресурс» не має, але зробивши деякий аналіз маємо висновок про

майже однакову структуру але різну кількість елементів. Більше складових притаманно терміну «туристичний потенціал».

Отже, до рекреаційних ресурсів належать туристичні об'єкти (житло, їжа, музеї тощо), об'єкти та природні явища, тому поняття «туристичний потенціал» набагато ширше і включає загальні економічні, фінансові, трудові, соціальні та інфраструктурні ресурси, які можна використовувати в організації туристичної галузі. Ці два поняття взаємодоповнюють один одного або взаємозамінні.

З цієї причини багато вчених не розділяють між собою ці категорії та широко використовують концепції рекреаційних ресурсів та туризму у такому значенні, як сукупність об'єктів природного і техногенного характеру для виробництва туристичного продукту.

При дослідженні туристичних ресурсів не існує єдиної класифікації, отже можливо виникненні спірних питань щодо їх визначення та класифікацій, але, насамперед з'явилася велика кількість різних класифікацій, які можна поділити на два види:

- класифікації з уявленням щодо походження ресурсів туристсько-рекреаційного значення;
- класифікації з поділенням туристсько-рекреаційних ресурсів в залежності від їх використання у певних видах рекреаційної діяльності.

Згідно з думками І.В. Смалюк [18] туристичні ресурси за своєю структурою можуть поділятися на декілька складових: природну, соціально-культурну або суспільну, технологічну і подієву. На решті і ця класифікація поділяється на декілька компонентів (табл. 1.2.).

Таблиця 1.2

Класифікація туристичних ресурсів за І.В. Смалем (складено автором на основі [18])

Туристичні ресурси			
Природні	Технологічні	Суспільні	Подієві
1	2	3	4
кліматотерапевтичні	технічні	архітектурні	громадські

флоро-фауністичні	інформаційні	археологічні	мистецькі
водні	інноваційні	культурологічні	спортивні

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4
лісові	рекламні	паркові	історичні
орфографічні	управлінські	технологічні	політичні
бальнеологічні			релігійні
ландшафтні			природні явища

Окремими компонентами природи та природного комплексу в цілому, що використовуються при відновленні, збереженні та підтримці здоров'я людини є природні туристсько-рекреаційні ресурси. Їх оцінка залежить від рекреаційного та туристичного потенціалу.

Серед природних туристсько-рекреаційних ресурсів клімато-терапевтичні, водні, бальнеологічні і ландшафтні складові мають найбільше значення для індустрії туризму та рекреаційної діяльності. В той же час впливають на рекреаційні і туристичні процеси орографічні, лісові та флоро-фауністичні або біотичні складники. Слід визначити таке поняття, як ресурси природно-антропогенні, до яких можна віднести ділянки землі, водної поверхні та повітряного простору [18].

Об'єкти матеріальні з семантичною та естетичною інформацією, що використовуються в екскурсійно-туристичній діяльності для задоволення специфічних соціальних і рекреаційних потреб особистості є суспільними туристичними ресурсами (в деяких наукових працях їх відносять до історико-культурних), які можна класифікувати таким чином:

- архітектурні;
- археологічні;
- культурологічні;
- паркові;
- техногенні.

Треба виділити декілька рівнів суспільних ресурсів:

- місцевий;
- національний або державний;
- міжнаціональний або світовий.

Формування туристичних потоків включають мотиваційні передумови подорожі до місця події чи подорожі – подієві туристичні ресурси.

За класифікацією О. Бейдик [16] туристичні ресурси розподіляються:

- природно-географічні ресурси - кліматичні особливості територій, ландшафт, водні ресурси, мінеральні джерела, флора та фауна;
- природно-антропогенні - об'єкти природного походження, що при формування зазнали певного антропогенного впливу (національні парки, заказники, заповідники, пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо);
- суспільно-історичні ресурси – об'єкти та явища антропогенного походження (ресурси, що пов'язані з життям та діяльністю відомих особистостей, та подієві ресурси, які розглядаються в історичному контексті);
- суперточка-тур – територія природного або антропогенного походження (з високим пейзажним різноманіттям та поєднання природних компонентів), що являє собою поєднання природних компонентів та значиме за рахунок історичних подій, що відбувались на цій території [16].

Подієві туристичні ресурси за тематикою можна розділити:

- фестивалі і виставки квітів, гастрономічні фестивалі - громадські;
- музичні та театральні фестивалі і конкурси, кінофестивалі, фольклорні обряди, народні свята і фестивалі мистецькі;
- чемпіонати з футболу й інших видів спорту, спартакіади, ралі, перегони і регати, спортивні фестивалі - спортивні;
- карнавали, театралізовані шоу, національні фестивалі і свята - культурно-історичні;
- аукціони, покази мод, ярмарки і виставки, автомобільні й авіаційні салони, політичні й економічні форуми - економічні і політичні;
- релігійні (релігійні свята, ходи і події); – природні явища [17].

Класифікації, розроблені більшістю авторами нагадають складову (ресурси) туристичної території, що досліджується. Таким чином, туристичний потенціал – основа при процесі дослідження туристичної привабливості території. Створити нові туристичні продукти на привабливих територіях неможливо без опису туристичного потенціалу, по окремим категоріям туристичних ресурсів, наявних на досліджуваній території.

1.2. Туристична привабливість регіону та її фактори

Сукупність атрактивних властивостей природного й антропогенного характеру, якості, що викликають захоплення, комфортне відчуття, відновлення фізичних, психічних сил організму, чим і приваблюють рекреантів і туристів - рекреаційно-туристична привабливість території. Приваблива територія тоді, коли є наявність туристичних ресурсів – природних (насамперед, екологічно чистих), розвинута матеріально-технічна база, сучасна інфраструктура, зручне транспортно-географічне положення [19].

С.П. Кузик під туристичною привабливістю розуміє наявність туристичного потенціалу території, при експлуатації якої наявне оптимальне туристично-рекреаційне навантаження, зберігання туристичних ресурсів, отримання ефекту (соціально-економічного) без порушення екології.

Поняття «туристично приваблива територія» розглянено О.В. Музиченко-Козловською, яка вважає, що це територія, що повинна мати потенціал туристичних ресурсів, сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму та доступну і достатню для туриста інформацію про неї, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально-економічного ефекту від розвитку в її межах туристичної індустрії» [20, с.6].

Г.І. Гапоненко та Л.В. Кучечук туристична привабливість розглядають як сукупність факторів розвитку певної території (різновиди туристичних ресурсів, сучасна інфраструктура, екологічне чисте довкілля, позитивний імідж

[21, с.203], розвиток інфраструктури, наявність туристичних ресурсів, маркетингову політику, імідж регіону на всіх рівнях оцінювання [21, с.204].

Чинників, що формують туристичну привабливість території дуже багато, та до її класифікації зустрічається дуже багато підходів в науковій літературі. На думку О.В. Музиченко-Козловська може бути декілька рівнів впливу, а саме:

- туристична інфраструктура, інвестування в галузь – матеріально-технічна база туризму;
- природні туристичні ресурси, антропогенні туристичні ресурси – географічне розташування;
- інформаційне забезпечення, цінова політика – маркетингова політика;
- навколишнє середовище;
- політична стабільність регіону, економічна привабливість [20, с.7].

Єдина думка у Н.В. Комар, А.В. Уніят та О.О. Колесник до факторів, що визначають рівень туристичної привабливості [22].:

- туристичні ресурси;
- інвестиційне забезпечення;
- інформаційне забезпечення;
- наявність туристичної інфраструктури;
- державне регулювання.

Унікальність природно-рекреаційних, історико-культурних (туристичних) ресурсів, стан та екологічні характеристики природних ландшафтів, наявність рідкісних видів фауни та флори (природні ресурси), можливість відвідувати пам'ятки історії та культури; музеї; місця відомих історичних подій; об'єкти релігійного й культового паломництва (культурно-історичні), рибальство та полювання тощо – основа конкурентоспроможності території щодо туризму.

Рушійною силою у розвитку певної території не тільки у напрямку туризму, а ще в допомозі розвинутих культурі, транспорту – є рекреаційно-

туристична привабливість території. Насамперед, це є чинником розвитку життя у розрізі всіх сфер та приваблення інвестицій.

Наявність туристичних ресурсів (історичних та культурних) по всій Україні на рівні Європи посідає одне із провідних місць, найбільш привабливі краєвиди, лижні траси, чисте повітря в окремих регіонах, популярні пляжні курорти, санаторії, сільська живописна місцевість, стародавні замки, різноманітність ландшафтів. Без належної інфраструктури при наявності цікавих місць з великою кількістю туристичних заходів (унікальністю) підвищити ефективність їх використання не варто та не можливо. Щодо привабливості – цьому поняттю є така властивість викликати захоплення, притягувати до себе особливими якостями, властивостями. У присвяченій науковій діяльності літературі зазначається, що поняття атрактивності є основним і визначальним під час дослідження потоків людей. При наявності туристичних ресурсів – привабливість території підвищується, а саме при наявності:

- природних (насамперед екологічно чисті);
- історико-культурних та соціально-економічних;
- розвинутої матеріально-технічної бази;
- насиченої інфраструктури;
- зручного транспортно-географічного розташування та доступною про неї інформацією.

Туристична привабливість часто мінлива та змінюється в залежності від чинників, що мають вплив на привабливість туристичної території. Велику роль відіграє використання маркетингу в організації навколишнього середовища. У свою чергу це сприяє зміцненню конкурентоздатності певної території і надає їй привабливіший характер [23].

Територія, що користується популярністю серед туристів та в подальшому перетворюється на територіальне туристичне поєднання у вигляді туристичного центру або регіону – є туристично привабливою територією. Важливими елементами туристичної привабливості території є природні

туристичні ресурси, а також клімат, водні ресурси, мінеральні джерела, лікувальні грязі, рельєф, національні парки та заповідники, рослинний і тваринний світ, мальовничі краєвиди, унікальні природні об'єкти, мисливсько-риболовецькі угіддя, належать до складу туристичної привабливості території.

До основних чинників природної привабливості для туристів можна віднести:

- краса ландшафту і природних об'єктів;
- м'якість клімату і комфортністю погодних умов;
- чистота природних водойм;
- сприятлива екологічна ситуація.

Отже, насиченість території складовими елементами природних ресурсів є запорукою задоволення певних потреб туристів і розмаїтий спектр. Слід зазначити 2 групи факторів туристичної привабливості (табл. 1.3.). Ці фактори суттєво впливають на туристичну діяльність та туристичний попит [8].

Таблиця 1.3

Фактори туристичної привабливості (складено автором на основі [8])

Група фактору	Характеристика	Перелік
Перша група	Фактори, що безпосередньо пов'язані з туризмом та впливають на туристичну активність.	склад туристичних ресурсів,
		мотивація туриста
		рівень життя населення;
		середня заробітна платня;
		тривалість відпусток
		національні та місцеві традиції особливості організації праці;
Друга група	Безпосередньо з туризмом не пов'язана, але опосередковано впливає на форму та обсяг попиту на туристичні та рекреаційні послуги	соціально-демографічні аспекти;
		фінансово- економічні зміни;
		політична, законодавча та регуляторна складові;
		розвиток транспорту, торгівлі;
		Безпека здійснення подорожей.

Перша група факторів впливає на туристичний попит та пропозицію, а саме слід дослідити таке поняття, як туристичний продукт. Туристичний продукт входить до комплексу послуг, що надається туристам при формуванні туристичного пакета туроператорами [24].

Характеризуючи туристичний продукт на регіональному рівні слід відокремити формування туристичних пропозицій, що залежить від використання регіональних туристичних ресурсів. Культурно-пізнавальний, етнографічний, археологічний туризм буде розвиватися за рахунок наявності історико-культурних ресурсів. Такі туристичні напрямки, як екологічний, лікувально-оздоровчий, спортивний, гірськолижний, екологічний мають перспективи розвитку при наявності природно-кліматичних ресурсів. В свою чергу історико-культурні ресурси сприяють розвитку культурно-пізнавального, археологічного, етнографічного та іншого видів туризму. Діловий, розважальний, подієвий туризм неможливий без наявності інфраструктури загально-туристичної або соціальної значимості.

Активізація розвитку туризму залежить не тільки від наявності туристичних ресурсів, але їх стану, доступності, характеристики території в екологічному аспекті. Використання природних ландшафтів, пам'яток історії, археології, культури повинно відбуватися з урахуванням їх стану, припустимого туристичного навантаження з метою збереження їх у належному вигляді та підтримання рівня туристичної привабливості. Психологічні мотиви здійснення вибору туристами залежать від рівня їх розвитку. Здебільшого, потреба в дискреційному туризмі (туризмі за власним вибором) може виникати у сімейних пар чи батьків з дітьми, що мають обмежений час на відпочинок [25; 26].

Отже, проведення аналізу факторів щодо туристичної привабливості території дає висновки при розгляді окремих характеристик наявних туристичних ресурсів. Вищезазначені фактори впливають на туризм за рахунок структури туристичних ресурсів та їх складу на території, а також впливу на політичну, законодавчу ситуацію у регіоні.

Тобто, якщо територія має незначну кількість туристичних ресурсів, але вплив сторонніх факторів не такий сильний, то проаналізувавши усі ці данні, можна виявити, найбільш доцільні шляхи розвитку виявленого туристсько-рекреаційного потенціалу території.

1.3. Методологія оцінки потенціалу туристичних територій

Потенціал території з точки зору оцінювання треба вивчати з поняття «метод». Цим питанням займалися багато вчених, серед яких З. Герасимчук [27], В. Мацола [28], Г. Михайліченко [29], В. Руденко [30]. Отже, визначимося з терміном «метод»:

- спосіб пізнання природних явищ та життя суспільства;
- набір прийомів, які застосовуються в галузі науки, виробництва тощо.

Методика оцінки туристсько-рекреаційного потенціалу заключається в прийомах та способах, за допомогою яких проводиться оцінювання ефективності туристичної території. Туристичний потенціал є основою рекреаційного ресурсу, отже, їм потрібна кількісна оцінка. Оцінка ресурсів може використовуватись за ціною та словесно. Отже, оцінка та аналіз рекреаційних ресурсів можна здійснювати за декілька методів (табл. 1.4.):

Таблиця 1.4

Методи оцінки рекреаційних ресурсів (складено автором на основі [26])

Метод	Характеристика методу
Нормативно індексний метод	Балансовий, оцінка базова та порівняльна, графічний, картографічний, експертний, географічний, статистичний, та математико-статистичних (граничного аналізу, кореляційного, факторного, регресійного, потенціалів, просторових дифузії, методу Беррі латентного структурного та ін.).
Описовий метод	Територіальна характеристика, систематизація отриманого матеріалу. Це основний метод з причини того, що всі комплексні характеристики ресурсного потенціалу територій (туристських) оцінюються діями.
Метод класифікації і типології	Сутність методу – обробка зібраного матеріалу (групування досліджуваних об'єктів за кількісними ознаками, під типологію – угруповання об'єктів за якісними ознаками).
Метод систематизації інформації	Метод розглядає районування та таксономію. Районування – універсальний метод упорядкування та систематизації територіальних. Таксономія систематизує та розподіляє території.
Метод порівняння	Цей метод відноситься до емпіричних методів дослідження він дозволяє встановити подібність і розходження предметів та явищ дійсності.
Картографічний метод	Джерелом інформації при виборі даного методу є карта, що зображає територію як своєрідну модель досліджуваної території.
Кількісний метод	Метод дає кількісну характеристику досліджуваних об'єктів та явищ, аналізує природні соціально-економічні фактори диференціації території, виявляє статистичні взаємозв'язки між об'єктами та явищами.

Метод статистичного аналізу	Застосовується для виявлення кількісної оцінки статистичних залежностей.
Балансовий метод	Метод заснований на кількісному зіставленні взаємозалежних показників соціально – економічної й туристичної діяльності насамперед виробництва та споживання.
Метод системного аналізу	Це декілька прийомів та методів, що визначають складну систему та сукупність елементів, що поміж собою взаємодіють. Саме системний аналіз є основою для інтегральної оцінки туристичного потенціалу території.
Метод моделювання	Являє собою процес побудови вивчення і застосування моделей містить у собі три елементи: суб'єкт, об'єкт дослідження та модель, яка опосередковують відносини суб'єкта і об'єкта.

Отже, за рахунок методів будуються методики, за допомогою яких оцінюється потенціал території (туристсько-рекреаційний) щодо виявлення цілей туризму та виявлення потенціалу, можливостей та обмежень розвитку туризму; оцінки раціональності та доцільності існуючої мережі інфраструктури туризму та рекреації на даній території; розробки комплексу проектувальних та економічних рішень при територіальній організації галузі туризму. Для аналізу використовується комплексна оцінка рекреаційних ресурсів, а саме:

- рельєф;
- клімат;
- водойми і водотоки;
- рослинність;
- транспортна доступність;
- наявність рекреаційної інфраструктури (будинків, комплексів, інженерних систем).

Кількісна оцінка майже завжди береться за основу, але не весь потенціал території можна дослідити цим методом. Одержання підсумкової оцінки за рахунок переводу сіх кількісних характеристик у якісні без якихось детальних шкал оцінювання, так як при деталізації стає неможливим об'єктивно оцінювати територію.

Методи оцінювання потенціалу туристської території розглянуто такими науковцями, як Т.В. Завада, О.О. Бейдик, З.О.Касянчук, В.І. Мацола, С.П. Кузик,, М.М. Поколодної (табл. 1.5.).

Вищезазначені методики багато в чому спільні, наприклад, експертне оцінювання територій, за методикою М.М. Поколодної використовується оцінка інтегральна за трьома історико-культурними блоками. В.І. Мацола використовує оцінку за щільністю пам'яток історії та культури на 100 км² площі території.

Щодо великих територій - методика О.О. Бейдика за характеристикою суспільно-історичних рекреаційно-туристських ресурсів. Оцінка теристично-рекреаційних ресурсів адміністративних районів щодо стратегічних потреб за методикою В.М. Клапчук, О.О. Клапчук – експертна оцінка за попередньо-визначеними даними.

Таблиця 1.5

Методики оцінювання потенціалу туристських територій (складено автором на основі [16, 19, 28, 45, 46, 47])

Автор	Назва методу	Сутність методу
1	2	3
В.І. Мацола	Оцінка історико-культурного потенціалу (у складі методики комплексної оцінки потенціалу рекреаційних територіальних систем	Оцінюється за щільністю пам'яток історії та культури на 100 км ² площі території.
В.Т. Завада	Комплексна порівняльна оцінка архітектурно - містобудівної спадщини України по окремих регіонах	Згідно комплексного аналізу віднесення територій до категорій історико-архітектурної цінності.
О.О. Бейдик	Методика визначення ресурсно-рекреаційного рейтингу території адміністративно-територіальних суб'єктів України	По шкалі у п'ять (експертний підхід) на основі кількісних показників проведення оцінки суспільно-історичних рекреаційно-туристських ресурсів.
Л.О. Литовка	Оцінка об'єктів культурної спадщини за значимістю	Кількісною характеристикою ІКП приймається кількість об'єктів туристської привабливості різного рівня значимості.
І.М. Філоненко	Оцінка історико-культурного потенціалу області (у складі	Оцінка за коефіцієнтом забезпеченості.

	методики комплексної оцінки рекреаційно-ресурсного потенціалу	
С.П. Кузик, З.О. Касянчук	Бальна оцінка пізнавальної цінності історико-культурних ресурсів	Шкала оцінки побудована на структуризації видових компонентів згідно з історико-культурною важливістю явищ, що їх характеризують і часу, необхідного для огляду об'єктів

Не всі методики оцінювання доцільно використати щодо визначення туристсько-рекреаційного потенціалу однієї території з причини того, що деякі з них більш показово висвітлюють результати, за якими можливо проведення аналізу можливостей розвитку території.

Аналіз різних точок зору виявляє та розкриває сутність термінів «туристичний потенціал» та «туристичний ресурс», які в процесі різних понять, які потребують обов'язкового визначення в процесі дослідження сукупної туристичної привабливості та потенціалу регіону.

Можна підвести висновки щодо ефективності основних методів дослідження туристського потенціалу території, до яких слід віднести:

- метод типології та класифікації;
- описовий метод;
- метод систематизації інформації;
- історико-географічний метод;
- кількісний метод
- метод порівняння;
- метод моделювання;
- методи статистичного та системного аналізу.

Отже, визначили основні складові туристичного потенціалу, що дають змогу дати оцінку та проаналізувати за рахунок дослідження природних, соціально-економічних та природних туристсько-рекреаційних ресурсів. Визначено важливість факторів привабливості туристської території, що впливають на попит та туристичну діяльність.

Висновки до розділу 1

Аналіз туристичної привабливості з точки зору науковців можливий з використанням таких термінів як «рекреаційний потенціал», «туристичний потенціал» або «туристсько-рекреаційний потенціал».

Умовою розвитку туристично-рекреаційного потенціалу є наявність системи утворюючих та базових туристичних ресурсів розвитку.

Слід визначити ресурси, що призводять до формування такого потенціалу, а саме:

- фінансові ресурси;
- технологічні та науково-інноваційні ресурси;
- підприємницькі ресурси;
- трудові ресурси;
- природні ресурси

Туристичний потенціал формує сукупність конкурентних переваг тієї чи іншої території, що завдяки рішення (ефективним) дає можливість обслуговувати ціловий ринок туризму з відповіддю на попит на туристичні послуги на цих ринках.

Туристсько-рекреаційний потенціал території визначається певними складовими (туристичний потенціал та туристичний ресурс).

Унікальність природно-рекреаційних, історико-культурних (туристичних) ресурсів, стан та екологічні характеристики природних ландшафтів, наявність рідкісних видів фауни та флори (природні ресурси), можливість відвідувати пам'ятки історії та культури; музеї; місця відомих історичних подій; об'єкти релігійного й культового паломництва (культурно-історичні), рибальство та полювання тощо – основа конкурентоспроможності території щодо туризму.

Проведення аналізу факторів щодо туристичної привабливості території дає висновки при розгляді окремих характеристик наявних туристичних ресурсів. Вищезазначені фактори впливають на туризм за рахунок структури

туристичних ресурсів та їх складу на території, а також впливу на політичну, законодавчу ситуацію у регіоні.

Тобто, якщо територія має незначну кількість туристичних ресурсів, але вплив сторонніх факторів не такий сильний, то проаналізувавши усі ці данні, можна виявити, найбільш доцільні шляхи розвитку виявленого туристсько-рекреаційного потенціалу території.

Можна підвести висновки щодо ефективності основних методів дослідження туристського потенціалу території, до яких слід віднести: метод типології та класифікації; описовий метод; метод систематизації інформації; історико-географічний метод; кількісний метод; метод порівняння; метод моделювання; методи статистичного та системного аналізу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика туристичного потенціалу Закарпаття

Регіон Закарпаття відзначається різноманітністю видів рекреаційної діяльності, насамперед досягнуто розвитку різних видів туризму, санаторно-курортного лікування, велич мальовничих пейзажів, наявність цікавих пам'яток історії, культури та архітектури, особливість розміщення регіону на перетині п'яти держав (це дозволяє надходженню туристичних потоків з країн Європи) – все це в першу чергу дозволяє Закарпаттю увійти у ТОП перспективних та популярних туристичних об'єктів України.

До туристичної інфраструктури Закарпаття належать заклади проживання, пансіонати, курорти, бази відпочинку тощо. Найбільш розвинуті види туризму: пішохідний, лижний, сільський, екологічний та багато інших. Щодо сільського туризму – надається можливість за певну плату мешканцям Закарпаття розмістити туристів у своїй оселі з наданням певних послуг, а також ознайомити з давніми традиціями нашої культури.

Потенціал Закарпаття щодо туризму представлений наступними об'єктами [34]:

- Замки – Невицький замок, Середнянський замок, Чинадіївський замок,
- Руїни замків - Бронецького, Квасівського, Боржавського, Виноградівського, Королевського, Хустського, Вишківського.
- Родинні палаци – Плотені, Ракоці, Шенборн, Довгаї, Перені.
- Храми та церкви – кам'яний храм–ротонда; Михайлівська церква Святого Михайла у с. Ужок (занесена до списку світової спадщини ЮНЕСКО; Святодухівська церква та дзвіниця у селі Гукливий; дерев'яна церква та дзвіниця у селі Четфолва; церква Святого духа у Колочаві; дерев'яний храм у селі Олександрів; Вознесенівська церква та дзвіниця Струківська у селі Ясіня (занесена до списку ЮНЕСКО).
- Монастирі – у селі Королево, у селі Імстичево, у селі Боронява, у місті Мукачево, у селі Домбоки, у селі Приборжавське, у селі Тишів, у селі Дубрівка, у селі Липча, у селі Драгово-Забродь, у селі Іза-Нанково, у селі Копашньово, у селі Чумальово, Хуст-Колесарово, Хуст-Городилово, у селі Угля, у селі Крива.
- Парки - парк Шенборна у селі Туря Пасіка.
- Туристичні комплекси, бази відпочинку – туристичний комплекс з гірськолижною трасою, чаном, басейном у селі Вишка; у селі Верхній Студений; у селі Подобовець; туристична база на озері Синевир; у селі Усть-Чорна; база відпочинку з гірськолижною трасою, полонина Драгобрат.
- Санаторії, лікувальні комплекси, мінеральні джерела, геотермальні купелі – санаторій, гірськолижна база у селі Синяк; санаторій. Мінеральне джерело, гірськолижний витяг у селі Поляна; санаторій з мінеральним джерелом та геотермальною купелю у селі Нижнє Солотвино; лікувально-оздоровчий комплекс з гірськолижною базою у селі Жденієво; геотермальні купелі у селах Косонь, Велятино; санаторії з мінеральними джерелами у селах Голубине та Стройне; лікувально-оздоровчий комплекс з мінеральними

джерелами у селі Кобилецька Поляна; санаторій, крафтова пивоварня у селі Кваси; санаторій у селі Сойми; мінеральне джерело з історичною військовою лінією у селі Сіль; мінеральне джерело у селах Плоске та Келечин; туристична база, купання в мінеральній воді, чани у селі Тячівка, Лумшори, Осій.

- Місця та зони відпочинку – зона відпочинку Дийда; місце відпочинку сплаву у річці Тиса від села Буштино до Вилок.
- Сироварні – Туря Поляна, Олешник, Нижнє Селище, Перечин.
- Гірськолижні бази – Пилипеци, В. Студений, Синевірська Поляна, Ясіня.
- Традиційні промисли – виготовлення овечих кожухів у селі Річка; лозоплетіння у селі Іза.
- Винні підвали, дегустація вин, виробництво вина – у селі Середнє; у селі Бобовище; у місті Берегово.
- Музеї – у селі Ботар музей леквару.
- Міжнародні пункти пропуску – Ужгород-Вишне Немецьке (Словаччина); Малі Селменці-Велке Селменці (Словаччина); залізничний пункт пропуску в Словаччину та Угорщину у місті Чоп; Малий Березний-Убля (Словаччина); Горонглаб-Лоня (Словаччина); Косонь-Барабаш (Угорщина); Астей-Берегшурань (Угорщина); Вилок-Тісобеч (Угорщина); Неветленфалу-Галмеу (Румунія); Солотвино-Сігет-Мармацією (Румунія);
- Крафтові пивоварні – Гуцульська «Ципа» у селі Кваси; у селі Міжгір'я.
- Водоспади – Труфанець, Войводин, Шипот.
- Озера, водосховища – «Морське око», гірське озеро Синевир, 989 метрів над рівнем моря, прісне, загатне глибиною понад 20 метрів; «Закарпатське море», водосховище у селі Вільшани.
- Долина нарциси – у місті Хуст (період цвітіння – травень).
- Ферми – оленяча у селі Іза; равликова у селі Нижнє Селище; кабаняча у місті Мукачево; буйволяча у селі Олешник.

- Пам'ятники, пам'ятки археології – пам'ятник листоноші Федору Фекеті у селищі Перечин (єдиний у світі); місця падіння метеорита з залишками космічного тіла у селі Княгиня; найдавніша людська стоянка в Україні та Центральній Європі – 1,5 млн років потому біля села Королево; городище даків, зруйноване римлянами у селі Мала Копаня; «Красне поле», місце історичної битви у 1939 році у селі Рокосово; пам'ятник повстанцям-куруцям у селі Довге; географічний центр континентальної Європи у селі Ділове.

- Тонелі – найдовший залізничний тунель довжиною 1765 метрів.
- перевали – Верецький перевал, місце переходу угорських племен у 896 році через Карпати до Панонії.

- Мости – древній міст через канал Верке у місті Берегово.
- Золотоносні копалини – у селі Мужієво.
- Ареали – місце, де можна знайти едельвейс, гора Говерла.
- Місця рибної ловлі.
- Міні скульптури Закарпаття.

2.2. Аналіз природних туристично-рекреаційних ресурсів Закарпаття

Закарпаття - надзвичайно перспективний туристичний регіон України з точки зору відпочинку та рекреації. Насамперед, унікальний лікувально-рекреаційний потенціал сприяє розвитку усіх видів туризму, що дає змогу залучати більше відвідувачів у Закарпаття.

Визначити туристсько-рекреаційний потенціал Закарпаття можливо за рахунок оцінки усіх рекреаційних ресурсів даного регіону. Але, насамперед приділити увагу аналізу культурно-історичних, природних та соціально-економічних. Отже, дослідження цих складових дає змогу отримати повну картину стану туристсько-рекреаційного потенціалу регіону.

Аналізуючи стан туристично-рекреаційних ресурсів даного регіону варто дослідити окремі адміністративні одиниці, а саме можна виділити 10 зон рекреації: Ужгородська, Мукачівська, Великоберезнянсько-Перечинська,

Міжгірсько-Воловецька, Свалявська, Іршавська, Берегівська, Хустсько-Виноградівська, Тячівська, Рахівська [31].

Визначення меж зон рекреації спирається на єдиний медичний простір, у склад якого входять лікувально-оздоровчі, лікувальні та заклади курортного призначення, за рахунок яких здійснюється максимальне використання природних ресурсів для оздоровлення на Закарпатті.

За принципами системності беремо за основу поділ рекреаційних зон на:

- Великоберезнянсько-Перечинську;
- Міжгірсько-Воловецьку;
- Хустсько-Виноградівську.

Природні рекреаційні ресурси є компонентами природного середовища, що мають сприятливі властивості для рекреаційної діяльності та можуть бути матеріальним осередком при лікуванні, відпочинку, оздоровлення та розвитку особистості.

У свою чергу можна навести класифікацію природних туристично-рекреаційних ресурсів таким чином:

- кліматичні;
- ландшафтні;
- флоро-фауністичні;
- бальнеологічні.

Основними природними рекреаційними ресурсами Закарпаття є бальнеологічні з найбільшим спектром лікувальних мінеральних вод, озокериту та лікувальних грязей.

Підземні мінеральні води України можна розділити на:

- води, що не мають у своєму складі значних компонентів з лікувальними властивостями, але ж є присутність іонного складу та мінералізації;
- специфічні за складом води з великими та цінними лікувальними властивостями за рахунок наявності у підвищеній кількості біологічно активних компонентів [32, с.8].

У свою чергу лікувальні води Закарпаття слід класифікувати:

- Вуглекислі;
- Залізисті;
- Арсенисті;
- Кремнисті (терми);
- Радіоактивні (радонові).

Лікувальна практика здавна підтвердила ефективність мінеральних вод, таких як вуглекислі - без специфічних компонентів та властивостей. У таких зазначених районах як Ужгород, Рахів, Ужок, село Угля Тячівського району, село Голятин Міжгірського району та Вишково Хустського району зосереджено мінеральні вуглекислі води типу Нарзан. Єсентуки, що містять у своєму складі бор, залізо, кремнієву кислоту та магній, зосереджені у Хустському районі (село Вишкове та Драгове) а також частково у Міжгірському районі. Боржомі – зосереджені у Свалявському та Мукачівському районах (найбільш багата фтором, йодом, бором та бромом). Арзні (мінеральні води) – найбільш насичена хлорним натрієвим складом і високою мінералізацією зустрічається в долині р. Уж, її приток поблизу с. Кострино і Сіль Великоберезнянського району.

Медичними показаннями для лікування вуглекислими мінеральними водами є:

- виразка шлунку та дванадцятипалої кишки;
- хронічний гастрит;
- хронічні коліти у фазі ремісії;
- хронічний гастрит;
- хронічний холецистит (бактеріальний) у фазі ремісії;
- функціональні розлади (дискінезії) жовчних шляхів по гіпер- або гіпотонічному типу;
- стан після перенесеного вірусного гепатиту;
- стан після операційних втручань на жовчних шляхах - не раніше 3-4 місяців після операції;
- цукровий діабет легкого та середнього ступенів важкості.

Залізисті води. Гірсько-складчаста область Карпат поширюється наявністю залізистих вуглекислих мінеральних вод у високогірній частині Закарпаття поблизу с. Келечин і Кобилецька Поляна Рахівського району.

Село Кваси Рахівського району має в своїх родовищах води з підвищеним вмістом арсену (арсенисті води). Виражена токсикологічна дія арсену вимагає строгої регламентації її прийому.

Медичними показаннями для лікування залізистими та арсенистими водами є:

- захворювання кровотворних органів, анемії залізодефіцитні, в тому числі після радіаційних уражень;
- захворювання професійного характеру та отруєння важкими металами;
- порушення обміну речовин - цукровий діабет, сечовий діатез; лейкози.

Підземні кремністі мінеральні води (терми) найбільш поширені серед Закарпатських вуглекислих, менше - азотних: перші - Ужгородське та Іванівське родовища; другі - Березівське родовище. На Закарпатті виділяються Ужгородське, Деренівське, Боржавське, Карпатське родовища.

Радіоактивні (радонові) мінеральні води з наявністю в них радону, рідше радіо виявлені у Карпатах, зокрема у Рахівському районі Закарпаття.

Щодо лікування радіоактивними водами (радоновими) є медичні показання для таких захворювань:

- опірно-рухового апарату (остеохондроз, травми кісток та суглобів);
- серцево-судинної системи: ішемічна хвороба серця; гіпертонічна хвороба 1-2 ступеню; ревматизм; варикозне розширення вен;
- нервової системи: неврози; радикуліти;
- гінекологічні: безпліддя; хронічні запалення жіночих статевих органів та реабілітація після гінекологічних операцій;
- шкіри: нейродерміт; екзема; трофічні виразки [32, с.15].

Лікувальні грязі Закарпаття зустрічаються лише у вигляді торфових на Синяцькому родовищі, що за властивостями є низкозольні слабосульфідні

низинного підтипу, застосування яких лише у нагрітому стані в санаторіях тощо.

Водні рекреаційні ресурси Закарпаття представлені такими ріками, як Тиса, Латориця та Уж. Всі вони відносяться к гірським, але відрізняються нахилами русел, неглибокі та з швидким течінням. Щільність мережи річок досягає 1,7 км/км² з найбільшим середньорічним стоком (понад 15 млрд. М³). З причини того, що територія Закарпаття гірська ці ріки придатні лише для рибальства, плавання на каное та байдарках, купання.

Озера Закарпатського регіону можна розділити на:

- вулканічні (Липовецьке. Синє);
- льодовикові (Нижнє. Бребенескул та Драгобратське);
- завальні (Синевир, Озірце).

Загалом на території області знаходяться 32 озера.

Характерна низька температура води для більшості озер, отже з цієї причини вони не придатні для рекреації, але завдяки насиченій та мальовничій природі – цікаві щодо туристів.

Водограї або гуки, що відносяться до водоспадів надзвичайно красиві, що приваблює туристів. До них відносяться найбільш популярні:

- "Шигівський",
- "Яловий" (Іршавський рйон),
- "Шипот" (Міжгірський район, с. Пилипець),
- "Скакало" (с. Чинадієво Мукачівського району),
- "Воєводино" (с. Тур'я Поляна),
- "Соловей",
- "Червоний партизан" (Перечинський район, с. Лумшори),
- "Тростянець" (с. Кваси),
- "Труфаниця" (с. Ясіня),
- "Білий" (Рахівський район, с. Ділове).

Загальна якісна оцінка водних ресурсів в балах за методикою А. Гайдук [33] з використанням кількісних оцінок (табл. 2.2.).

Статистика визначає загальну площу рекреаційних районів та наявність внутрішніх водойм на 1 га. Таким чином, при найвищому показнику 20 балів лідером з забезпечення водними ресурсами є Виноградівський район. За ним Берегівський, Мукачівський та Хустський.

Таблиця 2.2

Оцінка водних ресурсів за балами рекреаційних зон Закарпатської області (складено автором на основі [33])

Рекреаційні зони	Загальна площа земель, тис.га.	Внутрішні води, тис. га	Наявність (%) водних ресурсів в середньому на 1 га	Сумарна бальна оцінка
1	2	3	4	5
Ужгородська	86976	1598	1,84	9,3
Мукачівська	99821	2658	2,66	13,4
Великобerezнянська	80992	690	0,85	4,3
Перечинська	63127	432	0,68	3,4

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5
Міжгірська	116551	555	0,48	2,4
Воловецька	54390	331	0,61	3,1
Свалявська	67301	435	0,65	3,3
Іршавська	94447	1102	1,17	5,9
Берегівська	65426	2094	3,20	16,2
Хустська	99662	2291	2,3	11,6
Виноградівська	69677	2758	3,96	20,0
Тячівська	181754	1936	1,06	5,4
Рахівська	189210	1224	0,64	3,2

Лісові ресурси є одними із важливих видів рекреаційних ресурсів Закарпаття. Крім лісів заповідних зон всі останні ліси Закарпаття використовуються для рекреаційно-туристичних потреб (ліси зелених зон, лісопарки, міські ліси, ліси округів санітарної охорони курортів, смуги при трасах туристичних маршрутів).

Місто Мукачево та Ужгород найбільш багаті на площі зелених насаджень. Курортні ліси за площею найбільш виділені навколо курортів "Поляна", "Сонячне Закарпаття" та "Квітка Полонини" (загальна площа 2,6 тис. га) [34, с.18].

Критерієм оцінки лісових ресурсів є лісистість території, що оцінюється за 20 бальною шкалою. Закарпатська область як одна з найбільш лісистих областей України є володарем потужного лісового рекреаційного комплексу. За площею лісового фонду Закарпаття входить до першої п'ятірки серед областей України (50% відсотків всієї території Закарпаття). На душу населення в нас припадає 0,55 га лісів, тоді як для України в цілому цей показник складає 0,17 га [35]. Гірські райони найбільш лісисті, на їх території здійснюється оздоровлення та відпочинок туристів. Серед областей Карпатського району саме Закарпатська область займає перше місце по площі зелених зон, а саме майже 48 тис. га на території біля 12 міст.

Бальна оцінка рекреаційних зон Закарпатської області за даним критерієм (таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3

Бальна оцінка рекреаційних зон Закарпатської області за водними ресурсами (складено автором на основі [33])

Рекреаційні зони	Загальна площа земель тис га	Ліси та інші лісовкриті площі, тис га	Лісистість		З усіх лісів та лісовкритих площ придатних для відпочинку		Сумарна бальна оцінка
			%	бали	тис.га	бали	
1	2	3	4	5	6	7	8
Ужгородська	86976	25026	28,8	7,4	27	0,02	7,4
Мукачівська	99821	33687	33,7	8,6	5963	5,00	13,6
Великобerezнянська	80992	58258	71,9	18,4	-	-	18,4
Перечинська	63127	44387	70,3	18,0	-	-	18,0
Міжгірська	116551	77780	66,7	17,1	428	0,36	17,5
Воловецька	54390	36450	67,0	17,2	-	-	17,2
Свалявська	67301	49625	73,7	18,9	-	-	18,9
Іршавська	94447	52384	55,5	14,2	49	0,04	14,2
Берегівська	65426	9280	14,2	3,6	-	-	3,6
Хустська	99662	52445	52,6	13,5	-	-	13,5

Виноградівська	69677	12132	17,4	4,6	-	-	4,6
Тячівська	181754	120905	66,7	17,1	1329	1,10	18,2
Рахівська	189210	147702	78,1	20	-	-	20,0

Найбільшу кількість балів має Рахівська рекреаційна зона – 20 балів (лісистість території 78,1%), за нею також перспективними є Свалявська, Великоберезнянська, Тячівська, Перечинська Міжгірська та Воловецька рекреаційні зони. 3,6 балів (лісистість території складає 14.2%) має Берегівська рекреаційна зона.

Слід виділити три природні заповідні території на всю Закарпатську область:

- Карпатський біосферний заповідник;
- НПП «Синевір» Міжгірського району;
- НПП «Ужанський» Великоберезнянського району.

Карпатський біосферний заповідник займає 2,5% території Карпатського регіону загальною площею 63 тис. га. з внесенням його екологічних систем до біосферних резерватів ЮНЕСКО. До його складу відносяться ботанічні заказники державного значення “Чорна Гора” і “Юліївська Гора” (Виноградівський р-н).

Розташовуються на території Рахівського, Тячівського, Хустського і Виноградівського районів на висоті від 180 до 2061 м.

Заповідні території НПП “Ужанський” (Великоберезнянський р-н) та НПП “Синевір” (Міжгірський р-н) не менші за значимістю, хоча й займають площу 39,16 та 40,4 та 39,16 тис. га відповідно.

Загальна площа ПЗФ Закарпаття сягає приблизно 159,2 тис. га. Безумовно, за кількістю балів найбільш привабливою є рекреаційна зона Великоберезнянська, за нею Міжгірська та Рахівська.

Останні райони за даним критерієм отримали меншу кількість балів саме з причини розташування невеликих за площею заказників та заповідників.

Критерієм оцінки природно-заповідного фонду рекреаційних зон Закарпаття за балами є відношення площі природно-заповідного фонду району

до загальної площі рекреаційної зони. Максимальне значення такого співвідношення отримує 20 балів. Проведені розрахунки містяться (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

**Бальна оцінка рекреаційних зон природно-заповідного фонду
Закарпатської області (складено автором на основі [33])**

Рекреаційні зони	Загальна площа району, тис.га.	Кількість об'єктів, од.	Площа ПЗФ, га.	% площі ПЗФ до загальної	Сумарна бальна оцінка
1	2	3	4	5	6
Ужгородська	86976	34	2277,8	0,003	1,1
Мукачівська	99821	24	509,7	0,001	0,2
Великобerezнянська	80992	25	39401,8	0,049	20,0
Перечинська	63127	23	3482,4	0,006	2,3
Міжгірська	116551	56	42032,0	0,036	14,7
Воловецька	54390	17	1502,4	0,003	1,1

Продовження таблиці 2.4

1'	2	3	4	5	6
Свалявська	67301	17	258,5	0,000	0,2
Іршавська	94447	20	9169,6	0,010	4,0
Берегівська	65426	21	501,0	0,001	0,3
Хустська	99662	29	289,0	0,0003	0,1
Виноградівська	69677	17	1360,5	0,002	0,8
Тячівська	181754	66	17984,1	0,010	4,0
Рахівська	189210	116	40366,6	0,021	8,7

За сумарною бальною оцінкою (див. табл. 2.5.) природних туристичних ресурсів рекреаційних районів найбільша кількість балів припадає на Рахівську, Свалявську, Міжгірську та Великобerezнянську рекреаційні зони. Найменша оцінка у Воловецької рекреаційної зони.

Таблиця 2.5

Сумарна оцінка природних туристичних ресурсів Закарпаття за балами (складено автором на основі [33])

Рекреаційні зони	Бальнеологічні ресурси	Лісові ресурси	Водні ресурси	ПЗФ	Сумарна бальна
------------------	------------------------	----------------	---------------	-----	----------------

					оцінка
1	2	3	4	5	6
Ужгородська	12,2	7,4	14,7	1,1	35,4
Мукачівська	9,6	13,6	16,7	0,2	40,1
Великобerezнянська	5,5	18,4	8,8	20,0	52,7
Перечинська	4,3	18,0	11,7	2,3	36,3
Міжгірська	16,3	17,5	4,6	14,7	53,1
Воловецька	0	17,2	4,9	1,1	23,2
Свалявська	31,1	18,9	5,0	0,2	55,2
Іршавська	5,5	14,2	9,6	4,0	33,3
Берегівська	13,8	3,6	14,8	0,3	32,5
Хустська	13,0	13,5	15,8	0,1	42,4
Виноградівська	2,1	4,6	20,0	0,8	27,5
Тячівська	13,2	18,2	12,7	4,0	48,1
Рахівська	15,0	20,0	11,6	8,7	55,3

Отже, провели комплексну оцінку усіх рекреаційних зон Закарпатської області.

2.3. Аналіз культурно-історичних ресурсів Закарпаття

До категорій культурно-історичних ресурсів можна віднести нерухомі та рухомі. До нерухомих ресурсів відносяться:

- пам'ятки історії, культури, археології, етнографії;
- культові споруди;
- місця культових обрядів;
- унікальні історичні та сучасні інженерно-технічні споруди;
- природно історичні 47 комплекси та місцевості.

До рухомих відносяться:

- пам'ятники мистецтва;
- археологічні знахідки;
- мінералогічні, ботанічні, географічні колекції;
- документальні пам'ятки та інші речі, предмети і документи які

легко можна переміщати в просторі.

Найчастіше використовуються матеріальні культурно-історичні ресурси:

- пам'ятники культової архітектури (православні храми, католицькі костели, лютеранські кірхи, єврейські синагоги, буддистські пагоди, мусульманські мечеті, монастирі), світської архітектури (об'єкти цивільного і промислового призначення, заміські палацово-паркові ансамблі, торгові ряди, будинки губернаторів, будівлі театрів, бібліотек, університетів і лікарень);
- археологічні (городища, кургани, залишки стародавніх поселень і укріплень, виробництв, каналів і доріг, археологічні музеї під відкритим небом, експозиційні комплекси з можливістю огляду різних культурних шарів (під вітринами), наскальні малюнки);
- етнографічні (народні костюми, знаряддя праці, предмети повсякденного вжитку,
- зразки житлової забудови, млини тощо);
- місця, пов'язані з діяльністю видатних історичних особистостей, діячів культури і мистецтв;
- фольклор і фестивалі, що проводяться на його основі (легенди, оповіді, народні музика і танці);
- народні промисли (інтерактивні програми, майстер-класи для туристів, сувеніри);
- традиційна кухня (підприємства громадського харчування, які спеціалізуються на стравах національної кухні, надання туристам можливості спостереження за особливостями приготування страв або безпосередньої участі в цьому процесі) [14].

Для оцінки величезної кількості різноманітних об'єктів, що становлять культурно-історичні ресурси туризму, проводять їх облік, розробляють характеристики і проводять предметну типологію. Першочергово описують культурно-історичний об'єкт. Для цього вказують назву об'єкта, його місце розташування, маркування, власника, літературні та інші джерела відносно об'єкту, схему розташування, дають коротку туристичну характеристику об'єкта. Схему структуризації історико-культурних рекреаційно-туристичних ресурсів запропоновано С.П. Кузиком, в якій виділяють 14 підгруп, які надалі

структуровані на п'ять підвидів історико-культурних рекреаційно-туристичних ресурсів. Кожному з них притаманний набір показників, що оцінюються за п'ятибальною шкалою (1 – дуже низька; 2 – низька; 3 – середня; 4 – висока; 5 – дуже висока) [19].

Технологічна оцінка історико-культурних ресурсів важлива для характеристики ступеня технологічної готовності, придатності, комфортності рекреаційних ресурсів для прийому туристів. За допомогою критеріїв оцінки можна показати, в якому технологічному стані знаходяться туристські об'єкти або комплекси, чи готовий об'єкт до прийому відвідувачів.

Закарпатський регіон цілком своєрідне в історико-культурному плані не лише в Україні, але й Європі. Насамперед, основна причина – наявність історичних та культурних пам'яток (багато з них мають міжнародне значення), створених не тільки українським народом, але й слов'янським, угорським, румунським, польським тощо. Найбільша кількість пам'яток архітектури відноситься до атрактивних в туристично-рекреаційному відношенні.

Такі міста, як Ужгород та Мукачево є кладезю пам'яток архітектури, охоплюючи понад 1000 років від X до XX століття. Гірські райони найбільш знані найстарішими замками, такими як:

- Ужгородський (VII-IX ст.),
- Середнянський (XIII ст.),
- Невицький (XII-XIV ст.),
- Хустський (XI-XII ст.),
- Мукачівський (X-XI ст.),
- Довжанський (XV ст.),
- Шенборна (XIX ст.) в с. Чинадієво.

Монастирські ансамблі є цікавими зразками архітектури.

Мукачівський замок найбільш привабливий для туристів. Був побудований на горі вулканічного походження заввишки 68 м і посідає площу 13 930 кв. м. належав графу Миколаю Естергазі, потім перейшов у 1622 році за умовами Микульської угоди у володіння Габора Бетлена. Нині - історичний

музей. Тут є кімната історичної пам'яті князя Федора Коріятовича, що з'явилася 5 жовтня 2018 року у замку. Її присвятили біографії литовського шляхтича – будівничого цієї фортеці. Існує легенда про появу колодязя: коли в ньому виникла потреба, то князь наказав копати криницю. Рили довго дуже, але води так і не дісталися. Кожен день чули такі слова: «Пресвітлий княже, води немає». Коріятович вже й справді подумав у те, що не має можливості викопати колодязь. Аж якось одного дня до князя прийшов чорт і запропонував угоду: мішок золота в обмін за заповнення криниці водою. Але виявилось, що грошей у казні немає, тож князь не може заплатити нечистому. Князь пропонував душу, але той відмовився, вимагаючи грошей. Один з лицарів Коріятовича запропонував обдурити чорта: «Федоре, можна дати чорту й маленький мішок золота». Віддали чорту мішок з двома монетами, той страшенно обурився та й полявся, що води у колодязі не буде ніколи, а потім стрибнув на дно колодязя. З цієї години чорт виє кожного вечора з глибини колодязя кожен вечор.

Розвиток пізнавального туризму можливий за наявності пам'яток історії, архітектури та культури. На Закарпатті сконцентрована значна частина пам'яток історії, архітектури та культури на невеликій площі, збереглися добре звичаї та обряди, художні промисли та оригінальний фольклор.

На Закарпатті безліч пам'ятників дерев'яної народної архітектури XVII-XIX ст., кам'яних споруд VII-VIII ст. Більше 118 дерев'яних церков, збудованих упродовж останніх п'яти сторіч збережено.

Взято на облік у області приблизно понад 700 пам'яток історії та культури, з ни, в т.ч. понад 100 пам'яток архітектури.

Оцінка історико-культурних ресурсів враховується за рахунок наявності на території відповідних рекреаційних територій архітектурних пам'яток, пам'яток історії, пам'яток археології, пам'яток мистецтва та музеїв.

Максимальна кількість балів (20) присвоюється такій зоні рекреації, що є лідером за наявності історико-культурних ресурсів з історичною цінністю.

Насамкінець, згрупуємо загальну кількість балів за природними та історико-культурними видами рекреаційних ресурсів (табл. 2.6.) лідером є Ужгород, а потім Мукачево, Берегово тощо.

Таблиця 2.6

Оцінка історико-культурних ресурсів рекреаційних зон Закарпаття (складено автором на основі [33])

Рекреаційні зони	Архітектурні пам'ятки		Археологічні пам'ятки		Пам'ятки історії (будівлі)		Пам'ятки мистецтва		Музеї		Сумарна кількість балів
	к-сть	бали	к-сть	бали	к-сть	бали	к-сть	бали	к-сть	бали	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ужгородська	39	19,0	58	15,1	49	20,0	33	17,8	23	20,0	91,9
Мукачівська	24	11,7	18	4,7	19	7,8	37	20	11	9,6	53,8
Великобerezнянська	10	4,9	-	0	-	0	4	2,1	-	0	7,0
Перечинська	2	1,0	1	0,3	2	0,8	8	4,3	6	5,2	11,6
Міжгірська	28	13,7	-	0	1	0,4	22	11,9	15	13,0	39,0

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Воловецька	11	5,4	-	0	-	0	8	4,3	5	4,3	14,0
Свалявська	4	2,0	2	0,5	1	0,4	13	7,0	5	4,3	14,2
Іршавська	11	5,4	18	4,7	3	1,2	21	11,4	4	3,5	26,2
Берегівська	41	20,0	65	16,9	5	2,0	17	9,2	8	7,0	55,1
Хустська	14	6,8	6	1,6	7	2,9	26	14,1	6	5,2	30,6
Виноградівська	21	10,2	77	20,0	2	0,8	22	11,9	6	5,2	48,1
Тячівська	12	5,9	7	1,8	1	0,4	30	16,2	7	6,1	30,4
Рахівська	10	4,9	1	0,3	1	0,4	20	10,9	3	2,6	19,1

Отже, пізнавальний туризм Закарпаття (загальна кількість балів 91,9) найбільш розвинений та забезпечений об'єктами, що мають історичну та культурну цінність. За ним слідкують Берегівський, Мукачівський та Виноградівський райони.

Бальна оцінка регіону (рекреаційної зони) дає можливість отримати рекреаційний потенціал регіону.

Висновки до розділу 2

Регіон Закарпаття відзначається різноманітністю видів рекреаційної діяльності, насамперед досягнуто розвитку різних видів туризму, санаторно-курортного лікування, велич мальовничих пейзажів, наявність цікавих пам'яток історії, культури та архітектури, особливість розміщення регіону на перетині п'яти держав (це дозволяє надходженню туристичних потоків з країн Європи) – все це в першу чергу дозволяє Закарпаттю увійти у ТОП перспективних та популярних туристичних об'єктів України. Визначити туристсько-рекреаційний потенціал Закарпаття можливо за рахунок оцінки усіх рекреаційних ресурсів даного регіону.

Пізнавальний туризм Закарпаття (загальна кількість балів 91,9) найбільш розвинений та забезпечений історичними та культурними об'єктами.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО ПРИБАВЛИВИХ ЗОН ЗАКАРПАТТЯ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОГО ТУРУ «ПЕРЛИНИ ЗАКАРПАТТЯ»

3.1. Визначення перспективних привабливих туристичних зон Закарпаття

Щодо визначення перспективних привабливих туристичних зон Закарпаття треба зробити аналіз стану туристичного потенціалу регіону, а також в подальшому розробити найбільш оптимальний туристичний маршрут за допомогою інструментів штучного інтелекту. Дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу показало наявність районів регіону, що є лідерами за загальною шкалою історико-культурних ресурсів рекреаційних зон у цьому регіоні, а саме:

- Ужгородський;
- Мукачівський;

- Великоберезнянський;
- Перечинський;
- Міжгірський;
- Воловецький;
- Свалявський;
- Іршавський;
- Берегівський;
- Хустський;
- Виноградівський;
- Тячівський;
- Рахівський.

Відповідно до плану заходів на 2019-2023 рік для реалізації Програми розвитку туризму і курортів у Закарпатській області затвердженої рішенням обласної ради від 22 грудня 2015 року № 95 (зі змінами від 14 червня, 22 вересня, 07 та 22 грудня 2016 року, 21 вересня 2017 року, 29 березня, 07 червня, 13 грудня 2018 року), здійснювались організаційні заходи щодо покращення туристичної інфраструктури області (знакування і маркування туристичних шляхів та маршрутів територією області). За рахунок заходів співпраці туристичного управління та департаменту Закарпатської обласної державної адміністрації на сьогоднішній час відбувається процес маркування відрізка Закарпатського Туристичного Шляху від перевалу Ужоцький до смт Воловець протяжністю 61,5 км.

У 2019 року профінансовано 3 проекти, надані інститутами громадянського суспільства у сфері туризму та курортів, які спрямовані на популяризацію туристичного потенціалу Закарпатської області.

Також в Ужгородському районі розроблено та пройшов конкурсний відбір і на сьогодні фінансується за рахунок коштів, отриманих від ЄС у рамках «Програми підтримки секторальної політики» проект регіонального розвитку «Розвиток інфраструктури туристичної сфери та рекреації Закарпаття за рахунок реставрації Невицького замку (перша черга невідкладних робіт)».

З метою популяризації туристичного потенціалу Закарпатської області, постійно оновлюється офіційний туристично-інформаційний портал «Вітаємо на Закарпатті». Також, виготовлено відеоролики про іміджеві туристичні продукти Закарпаття англійською та українською мовами, а саме: «Драйвові Закарпаття», «Історико-архітектурне Закарпаття», «Туристична Тячівщина».

Крім цього, інформацію щодо наявності туристично-рекреаційного потенціалу Закарпаття на території області надають 25 туристично-інформаційних центрів.

Представити туристичний потенціал та покращення іміджу туризму взялися представники влади Закарпаття у наступних спеціалізованих заходах [40]:

- Міжнародній виставці туристичних можливостей у регіоні „REGIONTOUR 2019” (січень, м. Брно, Чеська Республіка);
- туристичній виставці-ярмарку „INFOTOUR&CYKLOTURISTIKA” (березень, м. Градец Кралове, Чеська Республіка);
- 25-й Міжнародній туристичній виставці UITT „Україна – Подорожі та туризм” (березень, м. Київ);
- українсько-польських Днях Добросусідства (травень та серпень, с. Лубня Великоберезнянський район);
- словацько-українських Днях Добросусідства (травень, с. Убля Словацька Республіка);
- XXVII Міжнародній виставці-ярмарку „TT WARSHAWA” (листопад, м. Варшава, Республіка Польща) та ін.

Крім цього, у рамках проведення Міжнародного туристичного тижня на Закарпатті організовано та проведено: XVIII Міжнародну туристичну виставку-ярмарок «Тур'євроцентр – Закарпаття 2019» (вересень, м.Ужгород); конференцію на тему: «Нові послуги в бальнеології та Wellness Закарпаття» (вересень, с. Нижнє Солотвино Ужгородського району, санаторний комплекс «Деренівська купіль») тощо.

22 інформаційних стенди було встановлено на територіях інших регіонів з метою популяризації туризму на Закарпатті та збільшення відвідуваності фестивалів, що проводяться у області.

Було проведено для представників преси та туристичних компаній України інформаційні тури місцями Закарпатської області:

- інформаційно – пізнавальний тур «Закарпаття відкрите для всіх»;
- пізнавальний тур «Винний тур Боржавською вузькоколійкою»;
- інформаційно-пізнавальний скаут-тур для українських та іноземних режисерів, операторів і продюсерів.

Управління туризму та курортів департаменту проводить постійну роботу з метою покращення розвитку сільських територій, насамперед в гірській місцевості, щодо започаткування своєї власної справи, шляхом організації послуг у сільському туризмі населенням.

Міський бюджет Закарпаття у 2019 році зібрав понад 9 млн.грн. туристичного збору. Отже ця сума збільшилась у 2,3 рази ніж аналогічний період минулого року.

Найбільші суми туристичного збору за підсумками 2019 року надійшли до бюджетів об'єднаної територіальної громади с. Поляна (Свалявський район) – 2049,4 тис грн. та м. Ужгород – 1376,9 тис грн., Берегівського району – 953,5 тис грн., Міжгірського – 604,3 тис грн., Ужгородського району – 569,2 тис грн., м. Мукачево – 490,5 тис грн., Хустського району – 344,9 тис грн., та м. Берегове – 334,6 тис грн., Воловецького – 294,0 тис грн., Перечинського району – 278,8 тис грн., Виноградівського району – 273,9 тис грн., Рахівського – 195,9 тис грн.

Рис 3.1 Екскурсійні об'єкти Закарпаття (розроблено автором на основі [11])

Отже, аналізуючи екскурсійні об'єкти по всьому Закарпаттю можна зробити висновок щодо превеликої їх кількості. Насамперед багато монастирів, санаторіїв та лікувально-оздоровчих комплексів; у місті Ужгород, Мукачево та селищі Міжгір'я – міні-скульптури.

У відсотковому відношенні можна задати наступну аналітику по туристичним об'єктам Закарпаття у відсотках від загальної кількості туристичних об'єктів:

- Заповідників - 5 одиниць (7,2 %);
- Зоопарки – 3 одиниці (4,3 %);
- Інженерно-архітектурні споруди – 8 одиниць (11,6 %);
- Історико-культурні комплекси – 1 одиниця (1,44 %);
- Музеї – 5 одиниць (7,3%);
- Пам'ятки архітектури та природи – 17 одиниць (25%);
- Пам'ятки природи – 1 одиниця (1,5%).
- Розважальні новітні комплекси – 3 одиниці (4,3%);
- Собори, храми, церкви – 26 одиниць (37%).

3.2. Розробка туристичних екскурсій за допомогою штучного інтелекту

Отже, наступним етапом за допомогою штучного інтелекту розробимо найбільш актуальні туристичні маршрути по Закарпаттю у розрізі кожного району. А в подальшому сформуємо найбільш привабливий маршрут (пізнавальний) з розробкою дуже цікавого тексту екскурсії.

Основним інструментом при розробці та прийнятті рішень у будь-якому туристичному бізнесі можливо та перспективно використання штучного інтелекту. Штучний інтелект (ШІ) стає домінуючою технологією у світі бізнесу, відкриваючи безмежні можливості для підвищення продуктивності та прийняття кращих управлінських рішень. За допомогою ШІ підприємства можуть аналізувати великі обсяги даних, передбачати тенденції, автоматизувати операції та покращувати взаємодію з клієнтами.

Майже ніхто не знає чим опікується штучний інтелект, а автори, що пишуть книги розглядають це як науку у деяких визначеннях, а саме:

- штучний інтелект розв'язує завдання та придумує методи, що потребують розуміння людей. ШІ вирішує завдання за аналогією. З урахуванням методів індукції та дедукції, накопичення знань щодо подальшого їх використання;
- штучний інтелект вивчає розв'язує задачі. Для яких не має коректних способів розв'язання через обмеження в часі, пам'яті тощо. Таке визначення інтелектуального алгоритму використовується для розв'язання NP-повних задач;
- штучний інтелект моделює людську вищу нервову діяльність;
- штучний інтелект - це системи, які можуть оперувати зі знаннями, а найголовніше - навчатися. Насамперед, необхідно визначитися з експертними інтелектуальними системами, що зможуть замінити людей;
- останній підхід, що почав розвиватися з 1990-х років, називається агентно-орієнтованим підходом. Цей підхід відбувається за рахунок методів та

алгоритмів, що допомагають інтелектуалу вижити під час виконання свого творчого завдання, отже, насамперед, цей процес сприяє вивченню алгоритмів пошуку та прийняття рішень.

Chat GBT - велика оптимізована для ведення діалогів статистична модель мови, що відлагоджена, насамперед, технікам керованого навчання та навчання з підкріпленням. В основі прототипу лежить модель Open AI GPT-3.5 - покращена версія GPT-3.

Що таке Chat GPT? Chat GPT - це новий чат бот, розробка компанії штучного інтелекту Open AI, серед засновників якої був Ілон Маск.

Прототип Chat GPT було випущено 30 листопада 2022 року. Популярність цього ресурсу росте неймовірно швидко за рахунок деталізації та ясності відповідей, але є ймовірність деякої критики.

Після релізу Chat GPT оцінка компанії Open AI виросла до 29 мільярдів доларів [36]. Лише за два місяці після випуску кількість активних користувачів перевищила 100 мільйонів - такий короткий проміжок став історичним рекордом серед користувацьких програм [37].

14 березня 2023 року Open AI представили нову модель - GPT-4, яка стала доступною для користувачів платної версії Chat GPT Plus. В цій версії чат-бот може обробляти не тільки текст, а і зображення [38].

В березні 2023 року деякі дослідники охарактеризували нецензуровану версію Chat GPT на базі GPT-4 як ранню та неповну версію сильного штучного інтелекту (AGI) [39]. В середині квітня 2023 року Сем Альтман з Open AI заявив, що компанія поки припинила тренування GPT-5, у відповідь на лист [40] з відповідним проханням від 50 тисяч людей, зокрема більше 1800 CEO та 1500 професорів, серед яких Ілон Маск, Стів Возняк, Юваль Гарарі та багато інших відомих людей [41].

Chat GPT, який стрімко здобув популярність у світі, тепер доступний і в Україні, повідомив керівник мінцифри Михайло Федоров [44]. "Нарешті нам вдалося виправити несправедливість, - написав він у своєму телеграм-каналі. - Україну вилучили зі списку країн, у яких заблоковано Chat GPT".

18 липня 2023 року, вчені зі Стенфордського університету та Університету Каліфорнії (Берклі) опублікували результати дослідження еволюції чат-ботів від Open AI в ході якого вони виявили, що Chat GPT останнім часом погіршився. Дослідження показало, що поведінка та продуктивність показали іншу характеристику. Фахівці дослідили результати тестів, що продемонстрували наскільки змінювалася поведінка GPT-3.5 і GPT-4 протягом відносно короткого проміжку часу [42, 43].

Запити щодо розробки найбільш цікавих туристичних маршрутів за допомогою ШІ (Chat GPT) щодо кожного району Закарпаття наведемо у табличній формі. Кожен запит містить такий текст: «Розроби туристичний маршрут та текст екскурсії по районах Закарпаття. Згідно з цих запитів та аналізу розробимо насамперед найбільш привабливий та корисний екскурсійний тур по Закарпаттю з урахуванням часу подорожі тощо.

Екскурсійні маршрути кожним районом Закарпаття наведемо у додатках 2-14.

Згідно з запитами до Chat GPT сформувавши актуальні туристичні маршрути по кожному району Закарпаття. Аналіз цих досліджень показує різноманітність об'єктів туризму у кожному районі Закарпаття. Кожна екскурсія унікальна за рахунок різноманітності цікавих подорожей та ознайомлення з різними туристичними локаціями.

3.3. Екскурсійний тур «ПЕРЛИНИ ЗАКАРПАТТЯ»

Наступним етапом є розробка найбільш оптимального маршруту згідно всіх районів Закарпаття щодо надання можливостей угрупованням туристів в оптимальні терміни та з урахуванням мінімальних фінансових потреб здійснити подорож та розширити свій туристичний досвід.

Розробимо більш детальний та оптимальний за часом (приблизно 7 діб) екскурсійний тур по Закарпаттю за допомогою ШІ під назвою «ПЕРЛИНИ ЗАКАРПАТТЯ».

Наступним етапом - створити маршрут розробленої екскурсії, який би включав відвідування усіх об'єктів на протязі 6 діб та представимо його на карті за допомогою Google maps. В нашому випадку ШІ створив екскурсію за таким маршрутом: Ужгород – Мукачево – Синевірське озеро – Берегово – Яремче – Косино.

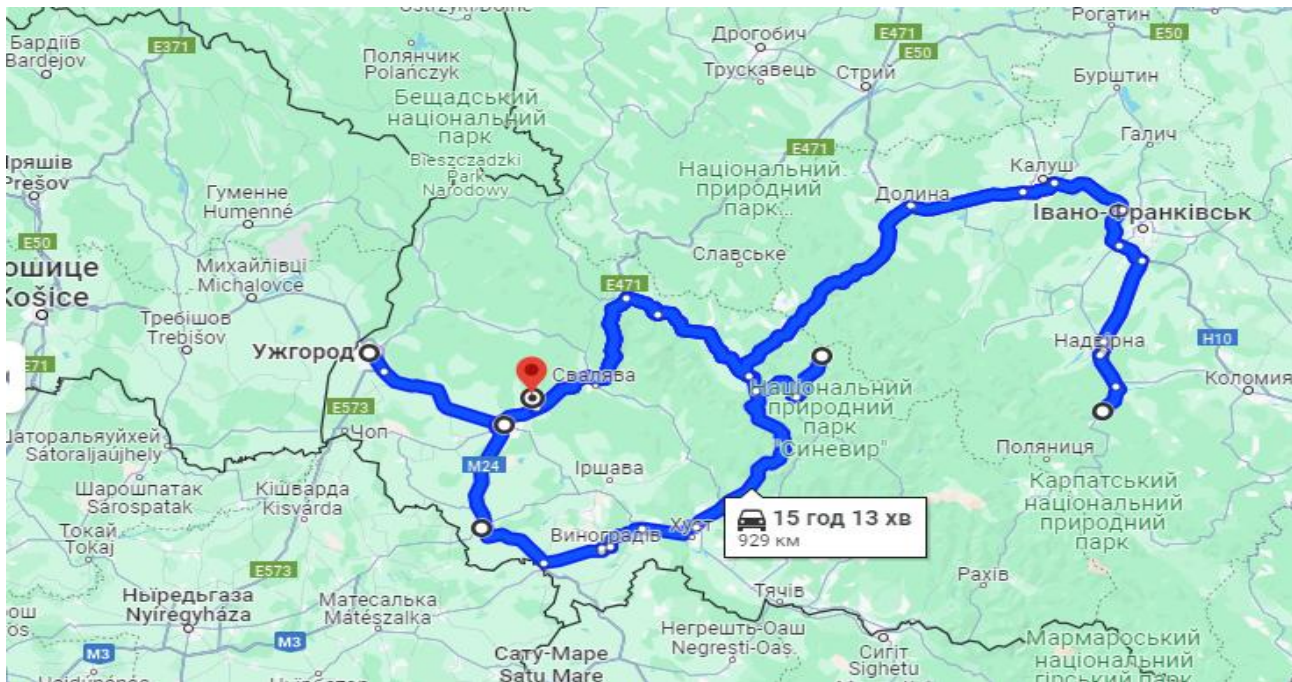

Рис 3.2 Маршрут екскурсії «Перлини Закарпаття» (розроблено автором на основі [11])

Екскурсія займе 6 діб, за цей час треба автомобільним транспортом перетнути понад 930 км шляху.

Наведемо детальний план маршруту (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Детальний план маршруту «Перлини Закарпаття» (розроблено автором на основі [48])

Ужгород	Мукачево	Синевірське озеро	Берегово	Яремче	Косино
1	2	3	4	5	6
Ужгородський замок	Замок Паланок	Водоспад Шипіт	Термальні басейни	Водоспад Пробій	Музей "Шипітський краєзнавчий".

Прогулянка вздовж набережної річки Уж	Палац Потоцьких	Озеро Синевір	Палац Оттеленців	Гуцульська церква Святого Дмитра	Національний природний парк "Синевир".
Липова алея	Палац Сент-Міклоша		Термальні басейни та курорти		
Музей Мініатюр			Сінагога		
			Католицька церква св. Єрша		
			Виноробня "Чинадієво"		
			Пивоварня "Карпатське"		

День 1: Ужгород.

1. Ранок: Прибуття в Ужгород. Відвідайте Ужгородський замок.

Текст екскурсії: Запрошую вас на захоплюючу екскурсію до Ужгородського замку, історія якого пронеслася через століття, залишаючи за собою багато цікавих легенд і подій. Легенда говорить, що перші укріплення на цьому місці виникли ще в XI столітті.

Ужгородський замок – це витoki історії, збережені в стінах величної фортеці, що вистояла випробування часу та лишила за собою низку цікавих легенд та подій. Замок був заснований ще в XI столітті і відіграв важливу роль у житті Ужгорода та Закарпаття. Це стратегічно важлива споруда на межі країн, що відігравала роль оборонного об'єкту та торговельного пункту. Протягом своєї історії замок зазнавав численних змін та перебудов, але зберіг свою масштабну архітектуру та вражаючі мури. Ужгородський замок пишається мішаною архітектурних стилів, що свідчать про різні епохи його існування. Виходячи на територію замку, ви переноситесь у минуле. Замок запрошує на прогулянку через свої стародавні мури, графські палаци, вежі та таємні проходи, кожен куток яких наповнений легендами та історією. Відвідувачі

можуть оглянути виставку зброї та предметів побуту, що розповідають про життя урядників та захисників цієї фортеці.

Однією з особливостей замку є величезна панорама міста, яка відкривається з його веж. Вражаючі види на Ужгород і околиці роблять візит до замку незабутнім.

Ужгородський замок переплітається з легендами, які зберігаються через століття та надихають гостей зануритися у світ таємничих історій. Одна з легенд пов'язана із загадковою "Королевою Єлизаветою". Ця легенда розповідає про жінку, яка надзвичайно полюбила Ужгородський замок та проводила в ньому багато часу. Вона була так віддана замку, що після смерті залишилася його привідною душею, спостерігаючи за його долею. Інша легенда пов'язана з "Замковими привидами". Згідно з легендою, привиди колишніх власників замку час від часу з'являються на його території. Ці таємничі сполохи додають загадковості та містичності цій історичній споруді. Однією з найвідоміших легенд є "Закладка у білому камені". Розповідь говорить про те, що колишній власник замку, втікаючи від переслідувачів, заклав у стіні замку цінний камінь. Досі ця закладка залишається невідомою та недосяжною для багатьох шукачів скарбів. Ці легенди роблять Ужгородський замок не лише історичною пам'яткою, а й місцем, що оживає таємничими оповідями та зацікавлює своєю містикою. Вони додають загадковості та таємничості цій унікальній архітектурній споруді. Таким чином, Ужгородський замок – це не просто старовинна фортеця, а справжня книга історії, яка запрошує кожного відвідувача на захопливу подорож у минуле та розкриття таємниць стародавніх часів.

2. Обід: Перекусіть у центрі міста, спробуйте місцеву кухню.

3. Пополудні: Прогулянка вздовж набережної річки Уж, відвідайте кафе або музей Мініатюр.

Текст екскурсії: Запрошуємо вас на захоплюючу прогулянку вздовж набережної річки Уж, яка вважається однією з найкрасивіших та спокійних локацій Ужгорода.

Ваша прогулянка розпочнеться з відвідування набережної річки Уж, де ви зможете насолодитися прекрасними краєвидами, квітучими берегами та дзеркальним відображенням води. Це чудове місце для спокійних прогулянок, фотосесій або просто для відпочинку на природі.

Прогулянка вздовж річки Уж в Ужгороді - це чудовий спосіб насолодитися природою, красою міста та зануритися в атмосферу спокою та релаксу.

Річка Уж, яка протікає через Ужгород, має унікальну ауру та неповторний характер. Її береги прикрашені величезними деревами, а набережна створює прекрасні місця для прогулянок та відпочинку.

Під час прогулянки ви зможете насолодитися прекрасними краєвидами, які створюють плавний рух води та зелені дерева на берегах. Це ідеальне місце для релаксу, спостереження за природою та фотографування.

Річка Уж є однією з визначних природних крас Ужгорода. Прогулянка вздовж її берегів дозволить вам відчути спокій та гармонію, забути про гамір міста і насолодитися звуками природи.

Це також прекрасний шлях для вивчення міста з іншого ракурсу, оскільки річка Уж пролягає через центральні райони Ужгорода, дозволяючи оглянути красу міського ландшафту з води.

Отже, прогулянка вздовж річки Уж в Ужгороді - це не лише можливість насолодитися природою та спокоєм, але й чудовий спосіб побачити місто з нової перспективи та відчути його неповторний шарм.

Музей мініатюр в Ужгороді - це неймовірне місце, яке вражає своїми унікальними експонатами та відображенням світових архітектурних шедеврів у зменшеному вигляді.

В музеї представлені захоплюючі мініатюрні копії визначних пам'яток архітектури з усього світу. Кожна модель відтворена з великою увагою до деталей та максимальною точністю. Вони вражають своєю реалістичністю та вмінням передати основні характеристики кожного об'єкта.

Експозиція музею включає в себе мініатюрні моделі видатних архітектурних споруд з різних країн та епох. Ви зможете побачити зменшені

копії пам'яток, таких як Пізанська вежа, Статуя Свободи, Тадж-Махал, Піраміди Гізи, Собор Святого Вітта та безліч інших унікальних споруд.

Музей мініатюр привертає увагу своїми детальними моделями, відтвореною атмосферою та надзвичайною роботою художників. Це чудове місце, яке не лише вражає гостей своєю красою та майстерністю виконання, але й надихає на подальше вивчення та осмислення архітектурної спадщини людства.

Липова алея в Ужгороді – це незвичайне місце, яке створює атмосферу спокою та гармонії, даруючи гостям міста враження від природної краси та історичного спадку.

Ця алея, що росте вздовж вулиці Грушевського, складається переважно з липових дерев, які створюють високі та густі тунелі. Відмінна риса алеї – це її архітектурна форма, коли гілки дерев ніжно зливаються одна з одною, утворюючи надголовки, що створюють враження арки або тунелю.

Ця чудова алея не лише вражає своєю красою та архітектурною спадщиною, але й має велике історичне значення для міста. Липова алея в Ужгороді була створена ще у XIX столітті і відтоді стала символом міста та місцем, що зберігає дух минулих епох.

Це чудове місце для прогулянок, особливо влітку, коли листя лип робить тінь, захищаючи від палючого сонця. Аромат липового цвіту наповнює повітря надзвичайною атмосферою та робить прогулянку ще більш приємною.

Отже, Липова алея в Ужгороді – це не просто ряд дерев, це місце, що має важливе історичне значення та надихає на спокій та відпочинок у природному середовищі.

4. Вечір: Вільний час для прогулянок в центрі міста або відпочинку у кафе.

День 2: Мукачево.

1. Ранок: Переїзд до Мукачева. Відвідайте Замок Паланок.

Текст екскурсії: Замок Паланок - це вражаюча фортеця, яка розташована на вершині гори у селі Мукачево на Закарпатті. Його засновано ще в XI столітті,

але основні споруди, які ми бачимо сьогодні, були збудовані в XIV-XV століттях.

Замок Паланок став свідком багатьох історичних подій та змін володіння, оскільки перебував під контролем різних феодалів, угорських королів, а пізніше – австрійської та чехословацької влади.

Фортеця має вражаючу архітектуру та масштаби. Її величні мури, башти та оборонні стіни зберігають відбиток минулих епох. Замок Паланок також славиться своєю панорамою – з його високих веж можна насолодитися захоплюючим видом на село Мукачево та навколишні гори.

У сучасний час у замку функціонує музей, де представлена експозиція про історію, культуру та життя в різні епохи. Також проводяться екскурсії, під час яких можна дізнатися багато цікавого про минуле цієї фортеці.

Замок Паланок – це не лише історична пам'ятка, але й символ місцевої культури та визначне місце, що привертає туристів своєю величчю, архітектурою та загадковістю історії.

2. Обід: Пообідайте в одному з місцевих ресторанів.

3. Пополудні: Відвідайте Палац Потоцьких та Палац Сент-Міклоша.

Текст екскурсії: Палац Потоцьких - це видатний пам'ятник архітектури, що розташований у місті Івано-Франківську (раніше Станіславів) на Західній Україні. Цей палац, споруджений у стилі ренесансу та бароко, є одним із найкращих прикладів палацової архітектури у країні.

Палац Потоцьких був заснований у XVII столітті, але його основна будівля була споруджена у XVIII столітті за проектом італійського архітектора Бернардо Мереттіно. Він слугував родинним резиденцією української аристократичної родини Потоцьких.

Палац відзначається своєю величністю, архітектурною красою та розкішню дизайну. Його фасад прикрашений багатьма деталями, а внутрішні приміщення вражають розкішню меблів, стукатурок та живописних розписів.

Однією з найвражаючих особливостей палацу є його парк, який був оформлений у стилі англійського ландшафтного саду. Цей парк включає в себе

мальовничі водойми, алеї, скульптури, декоративні елементи та зручні місця для прогулянок та відпочинку.

Сьогодні палац Потоцьких використовується як музей, де представлена колекція різноманітних мистецьких та історичних експонатів, що розповідають про життя та культуру української знаті. Він також відомий своєю культурною активністю, організовуючи виставки, концерти, лекції та інші заходи.

Палац Потоцьких є не лише архітектурним шедевром, але й символом історії та культури Західної України, який привертає увагу туристів своєю величчю, елегантністю та культурним значенням.

Палац Сент-Міклоша (зазвичай відомий як Замок Сент-Міклоша) - це визначна архітектурна споруда, яка розташована в Ужгороді, на Закарпатті. Цей замок є одним з найвизначніших пам'ятників історії та культури цього регіону.

Замок Сент-Міклоша був побудований у XV столітті як частина оборонної системи Ужгорода. Його стіни, вежі та архітектурні деталі представляють комбінацію різних стилів - від романського до ренесансу.

Ця споруда слугувала фортецею, а згодом стала резиденцією для різних аристократичних родин та князів. Замок зазнавав численних перебудов і модернізацій протягом своєї історії, що відобразалося в його архітектурі та стилістиці.

Одним із цікавих елементів замку є його палацовий комплекс, який вражає розкішшю та красою. Внутрішні приміщення містять різноманітні колекції антикваріату, картин, меблів та інших предметів розкоші, що розповідають про багатий культурний та історичний фонд регіону.

Сьогодні Замок Сент-Міклоша використовується як музей, де представлена експозиція історії регіону, предметів побуту, мистецтва та культури. Також замок часто використовується для проведення культурних подій, концертів, виставок та фестивалів.

Цей захоплюючий замок є не лише архітектурним шедевром, але й місцем, що містить багату культурну спадщину та привертає туристів своєю величчю, історією та елегантністю.

4. Вечір: Вільний час для прогулянок у центрі міста чи для відпочинку.

День 3: Синевірське озеро.

1. Ранок: Поїздка до Синевірського озера.

Текст екскурсії: Синевірське озеро - це одне з найкрасивіших та найбільших гірських озер в Україні, розташоване у Карпатах, в Українських Карпатах. Це озеро є найглибшим озером в Україні та одним з найбільш цікавих туристичних об'єктів в регіоні.

Озеро відоме своєю надзвичайною чистотою та красою вод. Воно оточене гірськими хребтами, лісами та гірськими луціями, що створює унікальну та привабливу природну атмосферу.

Одним з цікавих аспектів Синевірського озера є його легенда. Згідно з місцевою легендою, озеро утворилося в результаті кохання пастушки Синевіри та принца Менчули. Їхнє кохання було перешкоджено зрадою, яка змусила принца потрапити під чари злого чаклуна. Озеро виникло з його сліз та сльози пастушки, що стало символом їхнього нездійсненого кохання.

Туристи часто відвідують Синевірське озеро, щоб насолодитися його красою, здійснити прогулянки навколо берегів, а також покататися на човнах чи катамаранах. Окрім цього, воно є популярним місцем для фотографування завдяки своїй природній красі та унікальній атмосфері.

Синевірське озеро вражає своєю барвистістю, чистотою води та величчю гірських краєвидів. Воно є одним з найпрекрасніших природних див у карпатському регіоні України.

Синевірське озеро - це найбільше гірське озеро в Україні та одне з найвідоміших туристичних об'єктів у Закарпатті. Озеро має кристально чисту воду, яка має своєрідний синій колір, що дає йому назву "Синевір".

Озеро розташоване на висоті близько 989 метрів над рівнем моря і оточене гірськими хребтами, що створює вражаючі пейзажі та відкриває чудові краєвиди для туристів.

Одним з найцікавіших аспектів озера є його легенда, яка пов'язана з коханням пастушки Синевіри та принца Менчули. За легендою, принц втратив

свою кохану пастушку та відійшов до вічності, але його сльози утворили це озеро. Вважається, що це озеро - символ нездійсненого кохання.

Озеро вражає своєю чистотою та природною красою, є місцем для відпочинку, прогулянок, а також популярним для фотосесій завдяки своїй мальовничості та несподіваному синьому кольору води.

На озері також можна покататися на човнах чи катамаранах, а вздовж його берегів облаштовані місця для відпочинку та пікніків. Синевірське озеро - це природний скарб Закарпаття, який приваблює туристів своєю красою та легендарною історією.

2. Обід: Пікнік або обід в одному з місцевих кафе.

3. Пополудні: Екскурсія до водоспаду Шипіт та прогулянка по озеру Синевир.

Текст екскурсії: Водоспад Шипіт - це одне з найвідоміших та найвисочинніших водоспадів в Україні, розташований в Карпатах, біля села Ясіня, на річці Прут. Його назва "Шипіт" походить від шуму та гуку, який створює водоспад при падінні води з висоти понад 14 метрів.

Для більш зручного спостереження водоспаду було облаштовано дерев'яний місток, з якого можна спостерігати за красою та потужністю падіння води. Водоспад Шипіт - це популярне місце для відпочинку, фотографування та екскурсій серед туристів, оскільки він пропонує захоплюючі природні види та унікальний досвід спостереження за природним явищем.

Існує кілька цікавих легенд про походження водоспаду Шипіт:

1) легенда про кохання з далекої минувшини. За легендою, водоспад Шипіт утворився внаслідок перетворення коханої дівчини, яка просила богів про милість для неї та її коханого. Боги співчували їм та перетворили дівчину у водоспад, щоб вона завжди була поруч зі своїм коханим;

2) легенда про бурхливе кохання. Ще одна легенда розповідає про кохання двох молодих людей, які були приречені бути разом, але їхня любов була несхожою на інших. Від їхньої сильної і бурхливої кохання розривалась земля, утворюючи водоспад Шипіт, щоб відображати силу їхньої любові.

Ці легенди створюють містичну атмосферу та загадковість навколо водоспаду Шипіт, збагачуючи його історію та природний образ своєю унікальною символікою.

4. Вечір: Повернення до готелю або кемпінгу.

День 4: Берегово.

1. Ранок: Поїздка до Берегова. Відвідайте термальні басейни.

Текст екскурсії: Місто Берегове розташоване в Закарпатській області України, біля кордону з Угорщиною та Словаччиною. Це мальовниче містечко багате на історію, культурні надбання та природні краси.

Однією з цікавинок Берегового є його мультиетнічна природа, оскільки тут мешкають різні національності, такі як українці, угорці, румуни та інші, що відображається у мові, культурі та традиціях міста.

Місто відоме своїми термальними джерелами та курортами, де можна відпочити та відновити сили. Берегове також славиться своєю виноробною промисловістю, адже виноградарство та виробництво вина є важливою галуззю в цьому регіоні. Відвідувачі можуть насолоджуватися дегустацією вина та відвідуванням місцевих винокурень.

Поза цим, в місті є численні архітектурні пам'ятки, такі як палаци, церкви та старовинні будівлі, які розповідають про багату історію цього регіону.

Берегове - це чудове місце для відвідування, щоб насолодитися місцевими традиціями, природними красами та культурною спадщиною, яка робить його привабливим для туристів.

У місті Берегове, яке знаходиться в Закарпатській області України, є кілька цікавих місць, які варто відвідати:

1) Палац Оттеленців - це історична споруда, що датується XVIII століттям. Палац представляє інтерес для тих, хто цікавиться історією та архітектурою;

2) виноробня "Чинадієво" - одна з найбільших виноробень в Україні. Тут ви можете не лише оглянути виробництво вина, а й скуштувати та придбати місцеві сорти винограду;

3) Католицька церква св. Єрша - історична церква, побудована у XV столітті. Це архітектурний пам'ятник, який пропонує можливість оглянути старовинну культурну спадщину міста;

4) Сінагога - старовинна єврейська споруда, яка є символом культурної спадщини міста.

5) термальні басейни та курорти - Берегове славиться своїми термальними джерелами. Ви можете відвідати термальні курорти, такі як "Косино" або "Затока", щоб насолодитися водними процедурами та відпочинком.

Ці місця представляють історичну, культурну та рекреаційну цінність Берегового і можуть бути цікавими для відвідувачів, які цікавляться вивченням історії, культури та природних багатств міста.

Однією з цікавинок Берегового є його мультиетнічна природа, оскільки тут мешкають різні національності, такі як українці, угорці, румуни та інші, що відображається у мові, культурі та традиціях міста.

Місто відоме своїми термальними джерелами та курортами, де можна відпочити та відновити сили. Берегове також славиться своєю виноробною промисловістю, адже виноградарство та виробництво вина є важливою галуззю в цьому регіоні. Відвідувачі можуть насолоджуватися дегустацією вина та відвідуванням місцевих винокурень.

Один з найвідоміших курортів – "Косино", де пропонуються різноманітні басейни з термальною водою. Воду з джерела обробляють та використовують для різноманітних процедур, таких як гідромасаж, термальні ванни та інші процедури для здоров'я і релаксації.

Ще один відомий курорт – "Затока", який також пропонує термальні басейни та купелі з гарячою мінеральною водою. Відвідувачі можуть насолоджуватися спокоєм та релаксом у цих басейнах, а також скористатися додатковими послугами спа-центру.

Ці термальні курорти із термальними басейнами в Береговому - це не лише місце для відпочинку та релаксації, а й чудова можливість зануритися у

природні лікувальні властивості мінеральних вод, які допомагають відновлювати здоров'я та підвищувати тонус.

2. Обід: Пообідайте в місцевому закладі або кафе.

3. Пополудні: Відвідайте пивоварню "Карпатське" та інші цікаві місця у місті.

4. Вечір: Вільний час для вечері та відпочинку.

День 5: Яремче.

1. Ранок: Поїздка до Яремче. Відвідайте водоспад Пробій.

Текст екскурсії: Яремче - це популярний гірський курорт, що розташований в серці Карпат, в Івано-Франківській області України. Це мальовниче місто відоме своєю природною красою, туристичними можливостями та різноманітними розвагами.

Одним з цікавих місць є водоспад "Гук" (або "Гукрея"). Він розташований в мальовничій гірській місцевості та вражає своєю красою. Також варто відвідати водоспад "Пробій" - інший чудовий природний об'єкт, який можна побачити в Яремче.

Туристи також можуть насолоджуватися гірськими прогулянками. Однією з популярних точок для прогулянок є Говерла - найвища вершина в Україні. Відвідувачі можуть також відправитися на прогулянку в Національний природний парк "Гуцульщина", де можна насолодитися природними ландшафтами та величністю Карпат.

Також у Яремче є численні траси для лиж та санок взимку. Курорт пропонує різні розваги, такі як катання на лижах, санчатах, картинг та піший туризм.

Місто також славиться своїми святковими заходами та фестивалями, такими як "Весняний фестиваль" або "Фестиваль ягід та грибів".

У Яремче є численні готелі, гостиниці, ресторани та кафе, які пропонують різноманітні страви місцевої та української кухні. Це лише кілька з можливостей, які можна знайти у Яремче. Місто приваблює туристів своєю

природною красою, різноманітними розвагами та зручним розташуванням для відпочинку в гірському районі.

Водоспад "Пробій" - це один із найвідоміших природних об'єктів у Яремче, розташований на річці Яремчанка. Це природне диво вражає своєю красою та потужністю.

Висота водоспаду "Пробій" становить близько 8 метрів, і він є одним з перших природних чудес, які вражають туристів, які приїжджають до Яремче. Водоспад має непередбачувану та динамічну природу - рівень води може змінюватися в залежності від пори року та погодних умов.

Найкраще час для відвідування водоспаду - після дощу або весною під час розтавання снігу, коли річка Яремчанка більш бурхлива та водоспад виглядає вражаюче. Звук падіння води та вид від водоспаду "Пробій" залишає незабутні враження на відвідувачів.

Окрім вражаючого вигляду водоспаду, поруч з ним є місця для відпочинку та фотосесій. Дерев'яний місток, який проходить навколо водоспаду, дозволяє отримати чудовий краєвид та підійти ближче до джерела водоспаду.

Існує декілька легенд, що пов'язані з водоспадом "Пробій" у Яремче. Одна з цих легенд розповідає про те, як виник водоспад.

Легенда про кохання Червоної та Гукової гір

У минулому на цих місцях велася битва між двома могутніми гірськими духами – Червоною та Гуковою гір. Вони були закохані одне в одного, але змагалися за любов в красиву річку. Під час битви вони розбурхали воду, і тоді виник водоспад "Пробій".

Гукова гірка кинула Червону гірку в річку, але вона залишилася сильною та боролася з потоками води. Згодом Гукова гірка зрозуміла, що не може перемогти кохану, тому почала танцювати та обіймати Червону гірку, і вода перетворилася на прозорий водоспад "Пробій".

Ця легенда символізує боротьбу за кохання та єдність душ, а водоспад "Пробій" став свідком цієї чарівної історії кохання, що продовжує вражати та вабити людей до сьогодні.

Водоспад "Пробій" - це не лише природне диво Яремче, але і популярне місце для туристів, яке пропонує чудову можливість насолодитися красою природи та зробити незабутні фотографії.

2. Обід: Пообідайте у місцевому ресторані.

3. Пополудні: Екскурсія до Гуцульської церкви Святого Дмитра та прогулянка по центру міста.

Текст екскурсії: Гуцульська церква святого Дмитра - це одна з унікальних архітектурних споруд, яка відображає культурну та релігійну спадщину гуцулів. Ці церкви відомі своєю особливою архітектурою та традиційними елементами у дизайні.

Гуцульські церкви зазвичай відрізняються від класичної православної архітектури. Вони мають унікальні розписи та дерев'яні вишукані деталі, які вражають своєю красою. Традиційно гуцульські церкви мають багатий орнамент, який відображає релігійні та народні мотиви, а також різні символи.

Церква святого Дмитра може бути чудовим прикладом такої архітектурної традиції. Вона є важливим культурним об'єктом та свідченням про історію і духовність гуцулів. Відвідати цю церкву - це не лише пізнати релігійність цього регіону, але й насолодитися мистецтвом та красою гуцульської архітектури.

Прогулянка по центральній вулиці. Далі ми пройдемося центральною вулицею, де ви зможете насолодитися місцевими крамницями, смачною кухнею у кафе та ресторанах, а також купити сувеніри та подарунки.

Відпочинок у парку. Не обов'язково перейматися поспіхом. Парк це ідеальне місце для відпочинку, прогулянок та фотосесій.

Легендарний "Гук". Яремче - це місце легенд. Ми розкажемо вам історію легендарного "Гука" та інші цікаві легенди, що живуть серед цих красивих гір.

4. Вечір: Вільний час для відпочинку.

День 6: Косино.

1. Ранок: Поїздка до Косина. Відвідайте музей "Шипітський красзнавчий".

Текст екскурсії: Місто Косино розташоване в Івано-Франківській області, і воно відоме своїми термальними джерелами та курортами з термальними басейнами. Це місце приваблює туристів, які шукають відпочинок та лікування.

Термальні курорти у Косині пропонують гарне місце для відпочинку та відновлення сил. Вони зазвичай мають різні басейни з термальною водою, спа-центри та можливості для лікувальних процедур.

На додаток до термальних курортів, Косино може також мати красиву природу, чудові краєвиди та можливості для активного відпочинку.

2. Обід: Пообідайте у місцевому кафе.

3. Пополудні: Екскурсія в національний природний парк "Синевир".

Текст екскурсії: Національний природний парк "Синевир" - це захована в горах природна краса, яка розташована в Карпатах, в Україні. Цей парк приваблює туристів своєю величною природою, неповторними пейзажами та численними природними цікавинками.

Одним з головних об'єктів у парку є озеро Синевір, яке вважається одним з найчистіших озер в Європі. Знаходячись серед гір, це озеро має неймовірну голубу воду та навколишній пейзаж, який зачаровує кожного відвідувача.

Парк також славиться своїми гірськими вершинами, найвища з яких - гора Говерла, найвища точка України. Ці вершини пропонують відмінні можливості для високогірних прогулянок та досліджень природи.

У парку можна знайти численні різновиди флори та фауни. Тут зустрічаються різноманітні види тварин, а також рідкісні рослини, що створюють унікальну біорізноманітність цього регіону.

"Синевір" - це місце для любителів природи, активного відпочинку, альпінізму та просто для тих, хто хоче насолодитися величчю гірського краєвиду та природної краси.

4. Вечір: Вільний час для відпочинку.

Висновки до розділу 3

Дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу показало наявність районів регіону, що є лідерами за загальною шкалою історико-культурних ресурсів рекреаційних зон у цьому регіоні, а саме: Ужгородський; Мукачівський; Великоберезнянський; Перечинський; Міжгірський; Воловецький; Свалявський; Іршавський; Берегівський; Хустський; Виноградівський; Тячівський; Рахівський.

У відсотковому відношенні можна задати наступну аналітику по туристичним об'єктам Закарпаття у відсотках від загальної кількості туристичних об'єктів:

- Заповідників - 5 одиниць (7,2 %);
- Зоопарки – 3 одиниці (4,3 %);
- Інженерно-архітектурні споруди – 8 одиниць (11,6 %);
- Історико-культурні комплекси – 1 одиниця (1,44 %);
- Музеї – 5 одиниць (7,3%);
- Пам'ятки архітектури та природи – 17 одиниць (25%);
- Пам'ятки природи – 1 одиниця (1,5%).
- Розважальні новітні комплекси – 3 одиниці (4,3%);
- Собори, храми, церкви – 26 одиниць (37%).

За допомогою інструмента штучного інтелекта під назвою Chat GPT розроблено унікальні екскурсійні маршрути кожним районом Закарпаття.

Заключним етапом розроблено на 7 діб екскурсійний тур по Закарпаттю за допомогою ШІ під назвою «ПЕРЛИНИ ЗАКАРПАТТЯ». Створено маршрут розробленої екскурсії та тексти екскурсій щодо кожної локації. А саме за допомогою Google maps. В нашому випадку ШІ створив екскурсію за таким маршрутом: Ужгород – Мукачево – Синевірське озеро – Берегово – Яремче – Косино.

ВИСНОВКИ

Висновком роботи є така теорія, що Закарпаття щодо туристичного потенціалу найбільш привабливий регіон. Саме цьому фактору можливі надходження інвестицій, що підвищують привабливість, надають місцевим підприємцям розвивати цю галузь в умовах військових дій.

Дослідження туристичного потенціалу Закарпатської області відіграє велику роль щодо бачення можливостей для подальшого розвитку, створення більш креативних туристичних маршрутів та внесення змін до старих з метою удосконалення. Вивчення та актуалізація даних з точки зору регіональної економіки є метою дослідження туристичного потенціалу Закарпаття. Детальний розгляд цього питання, а також оцінка нових туристичних районів – в перспективі дає можливість розробити нові туристичні маршрути і створювати нові туристичні ресурси.

Туристична галузь в Україні зазнала великих збитків, через військові дії насамперед зниження іноземних туристів, але в цей же час є тенденція щодо напливу внутрішньо-переміщених осіб, що ховаються та знаходять собі прихисток у більш безпечному регіоні країни, на цей час таким регіоном є Закарпаття. Незважаючи на фінансовий стан вищезазначених осіб – туризм на Закарпатті здебільшого має тенденцію до економічного зростання. В першу чергу необхідно детально дослідити наявність туристичних ресурсів в межах всього регіону. Потенціал території з точки зору оцінювання треба вивчати з поняття «метод». Цим питанням займалися багато вчених, серед яких З. Герасимчук [29], В. Мацола [30], Г. Михайліченко [31], В. Руденко [20].

Можна підвести висновки щодо ефективності основних методів дослідження туристського потенціалу території, до яких слід віднести:

- метод типології та класифікації;
- описовий метод;
- метод систематизації інформації;

- історико-географічний метод;
- кількісний метод
- метод порівняння;
- метод моделювання;
- методи статистичного та системного аналізу.

Регіон Закарпаття відзначається різноманітністю видів рекреаційної діяльності, насамперед досягнуто розвитку різних видів туризму, санаторно-курортного лікування, велич мальовничих пейзажів, наявність цікавих пам'яток історії, культури та архітектури, особливість розміщення регіону на перетині п'яти держав (це дозволяє надходженню туристичних потоків з країн Європи) – все це в першу чергу дозволяє Закарпаттю увійти у ТОП перспективних та популярних туристичних об'єктів України.

До туристичної інфраструктури Закарпаття належать заклади проживання, пансіонати, курорти, бази відпочинку тощо. Найбільш розвинуті види туризму: пішохідний, лижний, сільський, екологічний та багато інших. Щодо сільського туризму – надається можливість за певну плату мешканцям Закарпаття розмістити туристів у своїй оселі з наданням певних послуг, а також ознайомити з давніми традиціями нашої культури.

Закарпаття - надзвичайно перспективний туристичний регіон України з точки зору відпочинку та рекреації. Насамперед, унікальний лікувально-рекреаційний потенціал сприяє розвитку усіх видів туризму, що дає змогу залучати більше відвідувачів у Закарпаття.

Визначити туристсько-рекреаційний потенціал Закарпаття можливо за рахунок оцінки усіх рекреаційних ресурсів даного регіону. Але, насамперед приділити увагу аналізу культурно-історичних, природних та соціально-економічних. Отже, дослідження цих складових дає змогу отримати повну картину стану туристсько-рекреаційного потенціалу регіону. Щодо визначення перспективних привабливих туристичних зон Закарпаття зроблено аналіз стану туристичного потенціалу регіону, а також розроблено за допомогою штучного

інтелекту оптимальний та найбільш цікавий туристичний маршрут (з формуванням текстів екскурсій) цим регіоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бараннік С. М. Основні ресурсні складові туристичного потенціалу регіону. Тиждень науки – 2021: тези допов. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 19-23 квітня 2021 р.
2. Манн Р. В. Можливості поширення використання категорії «потенціал» у системі знань державного та регіонального менеджменту / Р. В. Манн, О. В. Фінагіна. Дні інформаційного суспільства: матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч., Київ, 24-25 квіт. 2012 р. Київ: ТОВ «Салютіс», 2012. С. 258–260.
3. Майстро С. В., Домбровська С. М. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України: монографія. Харків, 2017. 198 с.
4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 02.10.2023).
5. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
6. Любінцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : навчальний посібник, м. Київ : Альтерпрес, 2003. 436 с.
7. Кривенкова Р. Ю. Поняття та сутність туристичного потенціалу : державноуправлінський аспект / Р. Ю. Кривенкова // Державне управління : удосконалення та розвиток. – 2019. – №9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=9&y=2019.pdf>. (дата звернення 02.10.2023).
8. 6 с.Туристсько-рекреаційний потенціал транзитно-туристської зони. URL:<http://www.irbit-glass.ru/istoriya-arkhitekturi/1804-turistsko-rekreacijnijpotencial-tranzitno-turistskoi-zoni-brest-baranovich-mezha-oblasti.html> (дата звернення 02.10.2023).

9. Тонкошкур М. В. Методичні підходи до оцінки потенціалу туристичного комплексу. *Sciences of Europe*. Volume 4, № 20. Praha, Czech Republic, 2017. С. 37–41.
10. Pysarevskyi I. M., Meleshko K. K. The Tourism and Recreational Potential as an Element of the Territorial Competitiveness. *Бизнес информ.* 2019. № 12 (503). С. 148–154.
11. Туристична карта Закарпаття. Управління туризму та курортів Закарпатської ОДА. 2021-2023 р. URL: <https://zaktour.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2023).
12. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред В. Г. Герасименко. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
13. Корнієнко О. М. та ін. Аналіз та оцінка потенціалу туристських територій: нав. посіб. Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2013. 340 с.
14. Любіцева О. О. та ін. Туристичні ресурси України : навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.
15. Корнієнко О. М. та ін. Аналіз та оцінка потенціалу туристських територій: нав. посіб. Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2013. 340 с.
16. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: навч. пос. Київ : КНУ, 2002. 234 с.
17. Onishchuk N. V., Yudkevich K. I. Eventful tourist destination on Bukovina. *Науковий огляд*. 2016. № 11 (32). С. 170-176.
18. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу : навчальний посібник. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
19. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 271 с.
20. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання та регулювання туристичної привабливості території: автореферат дисертації кандидата економічних наук: 08.02.03 – Організація управління, планування і

регулювання економікою. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2007. 21 с.

21. Гапоненко Г.І., Кучечук Л.В. Вплив декомунізації на туристичну привабливість регіонів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 202-207.

22. Колесник О. О. Економічна оцінка туристичної привабливості України. *Економіка. Управління. Інновації*. 2010. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_1_12 (дата звернення: 04.10.2023).

23. Мельник О. В. Інтегральний показник туристичної привабливості території: поняття та теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2004. № 4. С. 197–205. 101.

24. Закон України «Про туризм» від 05.09.95 р. (зі змінами, внесеними законом №2608-VI (2608-1) від 19.10.2010 р. Відомості Верховної Ради України. 1995. №31. С. 241 – 254.

25. Терехух А. А. Хім'як М. Ю. Сутність та значення екологічно-туристичних ресурсів у контексті розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник Нац. ун-ту «Львів. політехніка»*. 2012. № 727. С. 449–454.

26. Терехух А. А., Мороз О.І. Оцінювання туристичного потенціалу. Актуальні проблеми економіки. 2016. №7. С. 335-343. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_7_39 (дата звернення 12.10.2023).

27. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу : навчальний посібник. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.

28. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: навч. посіб. для студентів вузів. Львів, 2014. 259 с.

29. Методологические проблемы интегральной оценки туристско-рекреационного потенциала территории. URL: http://vestnik.udsu.ru/2011-061/vuu_11_061_13.pdf (дата звернення: 10.10.2023).

30. Тонкошкур М. В. Методичні підходи до оцінки потенціалу туристичного комплексу. *Sciences of Europe*. Volume 4, № 20. Praha, Czech Republic, 2017. С. 37–41.

31. Крачило Н.П. География туризма. К. «Вища школа», 1987. – 208 с.

32. Регіон: соціально-економічні трансформації. Монографія / Пітюлич М.І., Кушнір Ю.Б., Лавренюк Є.С., Молнар О.С. Ужгород: Карпати, 2007. 416 с.

33. Гайдук А. Оцінка туристичних ресурсів Львівської області та її практичне застосування. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Сталий розвиток та екологічна безпека (регіональна політика). Щорічник наукових праць. Випуск 20 / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2000. С. 200-212.

34. Регіон: соціально-економічні трансформації. Монографія / Пітюлич М.І., Кушнір Ю.Б., Лавренюк Є.С., Молнар О.С. Ужгород: Карпати, 2007. 416 с.

35. Полюга В., Полюга Д. Аналіз сучасного стану використання матеріально-технічної бази рекреації і туризму у Львівській області. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Економіка»*. Випуск 11. Ужгород, 2002. С. 20-22.

36. ChatGPT sets record for fastest-growing user base - analyst note. URL: <https://www.reuters.com/technology/chatgpt-sets-record-fastest-growing-user-base-analyst-note-2023-02-01> (дата звернення 12.10.2023).

37. ChatGPT creator OpenAI is in talks to sell shares in a tender offer that would double the startup's valuation to \$29 billion. URL: <https://www.businessinsider.com/chatgpt-creator-openai-talks-for-tender-offer-at-29-billion-2023-1> (дата звернення 15.10.2023).

38. GPT-4 більший і кращий за ChatGPT, але OpenAI не пояснює, чому. Що відомо про нову модель?. Економічна правда (укр.). URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/15/698038/> (дата звернення 12.10.2023).

39. Bubeck, Sébastien; Chandrasekaran, Varun; Eldan, Ronen; Gehrke, Johannes; Horvitz, Eric; Kamar, Ece; Lee, Peter; Lee, Yin Tat та ін. (27 березня 2023). Sparks of Artificial General Intelligence: Early experiments with GPT-4. arXiv:2303.12712 [cs]. URL: <https://arxiv.org/abs/2303.12712> (дата звернення 16.10.2023).

40. Max Tegmark: The Case for Halting AI Development | Lex Fridman Podcast #371 (uk-UA). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VcVfceTsD0A> (дата звернення 16.10.2023).

41. James Vincent (Apr 14, 2023). OpenAI's CEO confirms the company isn't training GPT-5 and 'won't for some time'. URL: <https://www.theverge.com/2023/4/14/23683084/openai-gpt-5-rumors-training-sam-altman> (дата звернення 16.10.2023).

42. ChatGPT тепер в Україні. Як це працює і що там пишуть українці? - BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64687543> (дата звернення 16.10.2023).

43. How Is ChatGPT's Behavior Changing over Time? // Lingjiao Chen (Stanford University), Matei Zaharia (UC Berkeley), James Zou (Stanford University). arXiv:2307.09009v1 [cs.CL 18 Jul 2023]. <https://www.carxiv.org/pdf/2307.09009.pdf> (дата звернення 16.10.2023).

44. ChatGPT погіршився: дослідники зі Стенфорда з'ясували причину. // Автор: Віра Хмельницька. 20.07.2023. URL: https://tsn.ua/nauka_it/chatgpt-pogirshivnya-doslidniki-zi-stenforda-z-yasuvali-prichinu-2374495.html (дата звернення 16.10.2023).

45. Завада В.Т. Розвиток графоаналітичних засобів дослідження історії будівельного мистецтва. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 56. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.52-65> (дата звернення 16.10.2023).

46. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навчальний посібник. Чернігів: Вид-во ЧНТУ. 492 с.

47. ChatGPT від OpenAI (дата звернення 9.11.2023).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Додаток А. Пам'ятки архітектури національного значення Закарпаття

П/п	Найменування пам'ятки	Датування
1	2	3
1	Замок-фортеця (мур.)	10 - 16 ст.
2	Хрестовоздвиженський кафедральний собор (мур.)	1646 - 1848 р.р.
3	Резиденція єпископа (мур.)	1646 р.
4	Будинок правління Ужанського комітату (мур.)	1809 р.
5	Шпихлір і винний погріб (мур.)	1781 р.
6	Садибний будинок у Радванці (мур.)	к.16 ст.
7	Шелестівська Михайлівська церква (дер.)	1777 р.
8	Горянська церква Св.Миколи	12 - 14 ст.
9	Замок "Паланок" (мур.)	14 - 18 ст.
10	"Білий палац" - палац графів Шенборнів (мур.)	1667 - 1748 р.р.
11	Каплиця Св.Мартина (мур.)	14 ст.
12	Миколаївський монастир (мур.) :	1360 - 1806 р.р.
13	Миколаївська церква (мур.)	1789 - 1806 р.р.
14	Келії з дзвіницею (мур.)	1772 р.
15	Ансамбль споруд "Граф-ського двору" (мур.):	1629 р.
16	Палац князя Г.Бетлена (мур.)	1629 - 1857 р.р.
17	Каретна і зерносховище (мур.)	1629 - 1686 р.р.
18	Стайні (мур.)	1629 - 1686 р.р.
19	Костел (мур.)	13 - 15 ст.
20	Костел (мур.)	13 - 19 ст.
21	Костел (мур.)	к. 14 ст.
22	Костел (мур.)	13 - 14 ст.
23	Замок (руїни) (мур.)	12 - 13 ст.
24	Костел (руїни) Йоана Хрестителя (мур.)	1117 р. - 16 ст.
25	Реформаторська церква з дзвіницею (зміш.)	1753 р.
26	Церква Св.Ганни (дер.)	17 ст. - 1792 р.

27	Михайлівська церква (дер.)	1700 р.
28	Миколаївська церква (дер.)	1655 р.
29	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	18 ст.
30	Покровська церква (дер.)	1645, 1761 р.р.
31	Василівська церква (дер.)	1703, 1834 р.р.
32	Предтечинська церква (дер.)	1700, 1769 р.р.
33	Михайлівська церква (дер.)	1745 р.
34	Дзвіниця Михайлівської церкви (дер.)	1745 р.
35	Миколаївська церква (дер.)	17 ст., 1794 р.
36	Францисканський монастир:	15 - 19 ст.
37	Костел (мур.)	15 ст. - 1889 р.
38	Корпус келій (мур.)	15 - 19 ст.
39	Вознесенський костел (мур.)	13 - 15 ст.
40	Садиба барона Перені:	16 - 18 ст.
41	Палац барона Перені	16 - 17 ст.
42	Службові флігелі (мур.)	17 - 18 ст.
43	Брама (мур.)	17 - 18 ст.
44	Парк	18 - 19 ст.
45	Уточанський замок (руїни) (мур.)	14 - 16 ст.
46	Костел Св.Єлени (мур.)	1788 р.
47	Замок (мур.)	14 ст.
48	Успенська церква (дер.)	17 ст.
49	Дзвіниця Успенської церкви (дер.)	17 ст.
50	Стрітенська церква (дер.)	15 ст., 1750 р.
51	Церква (мур.)	14 - 19 ст.
52	Святодухівська церква (дер.)	18 ст.
53	Дзвіниця Святодухівської церкви (дер.)	18 ст.
54	Миколаївська церква (дер.)	п. 20 ст.
55	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	п. 20 ст.
56	Іллінська церква (дер.)	1898 р.
57	Дзвіниця Іллінської церкви (дер.)	1898 р.
58	Святодухівська церква (дер.)	18 - к. 19 ст.
59	Дзвіниця Святодухівської церкви (дер.)	к. 10 ст.
60	Вознесенська церква (дер.)	18 - к. 19 ст.
61	Дзвіниця Вознесенської церкви (дер.)	к. 19 ст.
62	Палац-фортеця (мур.)	1712 - 1798 р.р.
63	Покровська церква (дер.)	18 ст. - 1839 р.
64	Дзвіниця Покровської церкви (дер.)	1839 р.

65	Михайлівська церква (дер.)	1658 р.
66	дзвіниця Михайлівської церкви (дер.)	1658 р.
67	Монастир (мур.) :	18 ст.
68	Михайлівська церква (мур.)	18 ст.
69	Корпус келій (мур.)	18 ст.
70	Введенська церква (дер.)	1734 р.
71	Введенська церква (дер.)	1808 р.
72	Дзвіниця Введенської церкви (дер.)	1808 р.
73	Миколаївська церква (дер.)	1804 р.
74	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	1804 р.
75	Миколаївська церква (дер.)	17 ст. - 1798 р.
76	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	1798 р.
77	Святодухівська церква (дер.)	1795 р.
78	Дзвіниця Святодухівської церкви (дер.)	1795 р.
79	Михайлівська церква (дер.)	18 ст., 1818 р.
80	Дзвіниця Михайлівської церкви (дер.)	1818 р.
81	Благовіщенська церква (дер.)	1820 р.
82	Дзвіниця Благовіщенської церкви (дер.)	1820 р.
83	Церква Різдва Богородиці (дер.)	1780 р.
84	Дзвіниця церкви Різдва Богородиці (дер.)	1780 р.
85	Миколаївська церква (дер.)	к. 17 ст., 1785 р.
86	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	1785 р.
87	Миколаївська церква (дер.)	1797 р.
88	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	1797 р.
89	Дмитрівська церква (дер.)	1780 р.
90	Введенська церква (дер.)	1759 р.
91	Дзвіниця Введенської церкви (дер.)	1759 р.
92	Миколаївська церква (дер.)	17 ст., 1751 р.
93	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	1751 р.
94	Покровська церква (дер.)	1817 р.
95	Дзвіниця Покровської церкви (дер.)	1817 р.
96	Введенська церква (дер.)	1809 р.
97	Дзвіниця Введенської церкви (дер.)	1809 р.
98	Дмитрівська церква (дер.)	17 ст., 1758 р., 1910 р.
99	Палац графів Шенборнів (мур.)	1890 - 1895 р.р.
100	Замок (мур.)	17 ст.
101	Василівська церква (дер.)	17 ст., 1748 р.
102	Дзвіниця Василівської церкви (зміш.)	19 - 20 ст.

103	Вознесенська (Струків-ська) церква (дер.)	1824 р.
104	Дзвіниця Вознесенської (Струківської) церкви (дер.)	1813 р.
105	Успенська церква (дер.)	1750 р.
106	Вознесенська церква (дер.)	18 ст.
107	Дзвіниця Вознесенської церкви (дер.)	18 ст.
108	Петропавлівська церква (дер.)	1780 р.
109	Дзвіниця Петропав-лівської церкви (дер.)	1780 р.
110	Миколаївська церква (верхня) (дер.)	1428 р., 1600 р., 1760 р.
111	Дзвіниуя Миколаївської (верхньої) церкви (дер.)	18 ст.
112	Миколаївська церква (нижня) (дер.)	с. 17 ст.
113	Миколаївська церква (дер.)	1588, 1759 р.р.
114	Реформаторський костел	13 - 18 ст.
115	Миколаївська церква (дер.)	1604 р. - п.п. 18 ст.
116	Дзвіниуя Миколаївської церкви (дер.)	п.п.18 ст.
117	Миколаївська церква (дер.)	1470 р., 16 ст., 1770 р.
118	Дзвіниуя Миколаївської церкви (дер.)	п.п.18 ст.
119	Михайлівська церква (дер.)	1813 р.
120	Реформаторський костел (мур.)	1729 р.
121	Костел (мур.)	19 ст.
122	Костел (мур.)	15 - 19 ст.
123	Замок (мур.)	12 - 15 ст.
124	Замок (мур.)	12 - 13 ст.
125	Костел (мур.)	15 ст.
126	Руїни замку (мур.)	11 -12 ст., 14 - 16 ст.
127	Єлизаветинський костел (мур.)	14 - 15 ст.
128	Миколаївська церква (дер.)	1779 р.
129	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	1779 р.
130	Михайлівська церква (дер.)	1688 р.
131	Дзвіниця Михайлівської церкви (дер.)	1688 р.
132	Церква Св.Параскеви (дер.)	15 ст., 1753 р.
133	Дзвіниця церкви Св.Параскеви (дер.)	1753 р.
134	Миколаївська церква (дер.)	п. 17 ст., 1704 р.
135	Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)	1770 р.
136	Церква Різдва Богородиці (дер.)	1643 р., 1797 р.
137	Дзвіниця церкви Різдва Богородиці (дер.)	1797 р.

ДОДАТОК Б

Екскурсійний маршрут по Ужгородському району Закарпаття

Екскурсійний маршрут
<p data-bbox="341 607 612 645">День 1: Ужгород</p> <ul data-bbox="341 674 1497 1234" style="list-style-type: none"> <li data-bbox="341 674 778 712">• Ужгородський замок: Розпочніть екскурсію з цієї історичної фортеці. Він є символом міста та має багату історію. <li data-bbox="341 869 1497 972">• Корзо: Прогуляйтеся центральною площею міста, насолодіться архітектурою, відвідайте кафе, ресторани з місцевою кухнею. <li data-bbox="341 1001 1497 1104">• Музей ковбаси "Шпицарня": Це унікальний музей, де ви зможете дізнатися про виробництво ковбаси та спробувати різноманітні смаколики. <li data-bbox="341 1133 1497 1234">• Підземелля Ужгорода: Відвідайте підземелля, що збереглися з середньовіччя, які стали символом міста. <p data-bbox="341 1263 991 1301">День 2: Мукачево та навколишні райони</p> <ul data-bbox="341 1330 1497 1688" style="list-style-type: none"> <li data-bbox="341 1330 1497 1433">• Мукачівський замок: Переміщення до Мукачева для відвідування цієї історичної фортеці. <li data-bbox="341 1462 1497 1565">• Підземелля Паланок: Відвідайте підземні тунелі цієї фортеці та насолодіться красою архітектури. <li data-bbox="341 1594 1497 1688">• Палац Потоцьких у Чинадієвому: По дорозі назад до Ужгорода зупиніться, щоб побачити цей архітектурний шедевр. <p data-bbox="341 1718 719 1756">День 3: Природні місця</p> <ul data-bbox="229 1785 1497 2018" style="list-style-type: none"> <li data-bbox="229 1785 1497 1888">• Соляна печера "Солотвино": Відправтеся на екскурсію до цієї унікальної печери з кришталевими соляними відкладеннями. <li data-bbox="229 1917 1497 2018">• Ботанічний сад "Синевир" у Долині Нарцисів: Відвідайте цей чудовий сад, де ви зможете побачити унікальні рослини та насолодитися природою.

ДОДАТОК В

Екскурсійний маршрут по Мукачівському району Закарпаття

Екскурсійний маршрут
<p>День 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> Мукачівський замок: <p>Почніть з відвідання могутнього Мукачівського замку, де ви зможете побачити унікальну архітектуру та дізнатися багато цікавого про історію цієї фортеці.</p> <ul style="list-style-type: none"> Палац Онопко: <p>Переїдьте до палацу Онопко, що знаходиться у селі Чинадієво. Тут ви побачите розкішну архітектуру та дізнаєтесь про історію цього місця.</p> <ul style="list-style-type: none"> Закарпатський музей народної архітектури та побуту: <p>Відвідайте цей музей, де представлені традиційні будівлі, побут та обряди місцевих жителів.</p> <p>День 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> Соляна печера "Солотвино": <p>Вирушайте до соляної печери, де зможете відчути лікувальні властивості солі та насолодитися унікальною атмосферою цього місця.</p> <ul style="list-style-type: none"> Підземелля Паланок: <p>Проведіть час у підземеллях замку Паланок, щоб пізнати таємниці цих давніх стін та історію місцевих подій.</p> <ul style="list-style-type: none"> Ботанічний сад "Синевір": <p>Завершіть екскурсію, відвідавши ботанічний сад, де зможете насолодитися красою природи та різноманіттям рослин.</p>

ДОДАТОК Г

Екскурсійний маршрут по Великоберезнянському району Закарпаття

Екскурсійний маршрут

День 1:

• Берегове:

Почніть свою подорож з міста Берегове, відомого своєю багатою історією та виноробними традиціями. Відвідайте місцеві виноробні, де ви зможете скуштувати смачні вина та дізнатися про процес їхнього виготовлення.

• Замок Шенборна в Чопі:

Переїдьте до Чопа, щоб побачити цей величний замок, який є архітектурним шедевром та свідком історії району. Ви дізнаєтеся багато цікавого про минуле цього місця та його роль у регіоні.

День 2:

• Грецька католицька церква в Ужоку:

Вирушайте до Ужока, щоб відвідати цю унікальну церкву, яка відзначається своєю архітектурою та історією.

• Національний природний парк "Синяк":

Завершіть свою подорож екскурсією в цей чудовий природний парк, де ви зможете насолодитися красою карпатської природи, пішохідними маршрутами та неповторними пейзажами.

ДОДАТОК Д

Екскурсійний маршрут по Перечинському району Закарпаття

Екскурсійний маршрут

День 1:

• Перечин:

Почніть вашу подорож з міста Перечин, де можна насолодитися спокійною атмосферою міста та відвідати місцеві кав'ярні та ресторани з місцевою кухнею.

• Замок Сент-Міклош:

Перейдіть до замку Сент-Міклош, одного з історичних пам'яток району, де ви зможете дізнатися про його історію та архітектурні особливості.

День 2:

• Закарпатський музей в Перечині:

Відвідайте цей музей, де ви зможете поглибити свої знання про історію та культуру регіону через виставки та експозиції.

• Озеро Синевир:

Під завершення екскурсії вируште до чарівного Озера Синевир, яке відоме своєю красою та чистотою води. Тут ви можете насолодитися природою та прогулянкою навколо озера.

ДОДАТОК Ж

Екскурсійний маршрут по Міжгірському району Закарпаття

Екскурсійний маршрут

День 1:

- Міжгір'я:

Почніть вашу подорож з мальовничого Міжгір'я, де можна насолодитися красою карпатських пейзажів та доторкнутися до місцевої культури.

- Синяк:

Відвідайте Національний природний парк "Синяк", де ви зможете прогулятися мальовничими стежками, насолодитися природою та захопливими краєвидами Карпат.

День 2:

- Берегово:

Перейдіть до міста Берегове, яке славиться своїми виноградниками та виноробними підприємствами. Тут ви можете відвідати місцеві винні погребі та скуштувати місцеві вина.

- Ботсад "Синевір":

Завершіть екскурсію в ботанічному саду "Синевір", де вас очікує розмаїття рослинного світу та природна краса.

ДОДАТОК 3

Екскурсійний маршрут по Воловецькому району Закарпаття

Екскурсійний маршрут
<p>День 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Воловець: Почніть вашу подорож з міста Воловець, де можна відвідати церкву Святого Миколая та оглянути історичні будівлі. • Замок Стрібога: Відвідайте замок Стрібога, що знаходиться поблизу села Онишківці. Цей замок є однією з історичних пам'яток району і має довгу інтересну історію. <p>День 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Водоспад Шипіт: Вирушіть до водоспаду Шипіт, одного з найвідоміших водоспадів в Закарпатті, де ви зможете насолодитися захоплюючим видовищем природи. • Гора Піп Іван: Завершіть вашу екскурсію, відвідавши гору Піп Іван, найвищу вершину Горганських гір. З цієї гори відкриваються чудові краєвиди, які залишать незабутні враження.

ДОДАТОК К

Екскурсійний маршрут по Свалявському району

Екскурсійний маршрут
<p>День 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Свалява: <p>Почніть вашу подорож з міста Свалява, де можна оглянути культурні та історичні пам'ятки, зокрема Свято-Миколаївську церкву або пам'ятник Андрію Гордону.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Свалявський замок: <p>Відвідайте замок, який є історичною пам'яткою району. Ви дізнаєтесь про його історію та архітектурні особливості.</p> <p>День 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Озеро Тиса: <p>Вируште до озера Тиса, де можна насолодитися природною красою, прогулятися берегом та відпочити в спокої та тиші цього мальовничого місця.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Світязька водоспад: <p>Завершіть вашу екскурсію, відвідавши Світязький водоспад, один з найбільш вражаючих водоспадів регіону, де ви зможете насолодитися місцевою природною красою.</p>

ДОДАТОК М

Екскурсійний маршрут по Іршавському району

Екскурсійний маршрут
<p>День 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Іршава: Почніть вашу подорож з міста Іршава, центрального міста району, де ви можете оглянути історичні пам'ятки, такі як Іршавський замок та Церква Святого Михайла. • Закарпатський зоопарк "Ландія": Відвідайте цей зоопарк, який пропонує унікальні можливості побачити різноманітних тварин та птахів. <p>День 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Замок Мідьо: Вирушіть до замку Мідьо, розташованого в селі Чинадієво. Цей замок є історичною пам'яткою району та має свою унікальну історію. • Замок Друтетті: Завершіть екскурсію, відвідавши замок Друтетті в селі Ясіня. Цей замок також є історичною спадщиною та вражає своєю архітектурою.

ДОДАТОК Н

Екскурсійний маршрут по Берегівському району

Екскурсійний маршрут
<p>День 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Іршава: <p>Почніть вашу подорож з міста Іршава, центрального міста району, де ви можете оглянути історичні пам'ятки, такі як Іршавський замок та Церква Святого Михайла.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Закарпатський зоопарк "Ландія": <p>Відвідайте цей зоопарк, який пропонує унікальні можливості побачити різноманітних тварин та птахів.</p> <p>День 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Замок Мідьо: <p>Вирушіть до замку Мідьо, розташованого в селі Чинадієво. Цей замок є історичною пам'яткою району та має свою унікальну історію.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Замок Друтетті: <p>Завершіть екскурсію, відвідавши замок Друтетті в селі Ясіня. Цей замок також є історичною спадщиною та вражає своєю архітектурою.</p>

ДОДАТОК О

Екскурсійний маршрут по Хустському району

Екскурсійний маршрут
<ul style="list-style-type: none"> • Замок Хуст. Відвідайте цей історичний замок, який датується XIII століттям. Він представляє величну архітектуру та має важливе історичне значення. • Водоспад Шипот. Це чудове місце для природних крас і фотографій. Водоспад розташований у живописному лісі, що додає йому особливий шарм. • Музей «Верховина» у селі Кривий. Це цікаве місце, де можна дізнатися більше про культуру та традиції цього регіону. • Гірський монастир Святої Трійці. Відвідайте цей монастир, щоб помилуватися не лише духовністю, а й гарним видом на навколишні гори. • Пам'ятник Петрові Сагайдачному. В центрі Хуста розташований цей пам'ятник видатному гетьману.

ДОДАТОК Р

Екскурсійний маршрут по Виноградівському району

Екскурсійний маршрут
<ul style="list-style-type: none"> • Музей вина та пива "Мукачівський замок". Почніть вашу подорож з ознайомлення з виноробними традиціями цього регіону та історією виноробства в замку Мукачів. • Виноградники в селі Ракошине. Відвідайте це мальовниче місце, де вирощують виноград та дізнайтеся про процес його культивування. • Виноробня "Сторожинець". Ця виноробня славиться своїми винами та запрошує на екскурсії та дегустації. • Садиба "Сен-Герман". Тут ви можете не лише скуштувати вина, але й насолодитися красою мальовничої природи та гарного краєвиду. • Замок Чинадійово. Завершіть свою екскурсію, відвідавши цей замок, який є архітектурним пам'ятником та представляє історичну цінність для регіону.

ДОДАТОК С

Екскурсійний маршрут по Тячівському району

Екскурсійний маршрут
<ul style="list-style-type: none"> • Замок Косино. Розташований в селі Косино, цей замок відомий своєю історією та архітектурою. Він відображає давню культуру та спадщину району. • Музей та садиба "Косино". Поруч із замком знаходиться музей, де можна побачити виставку старовинних предметів та дізнатися більше про традиції та культуру району. • Село Тячів. Відвідайте центр району, де можна побачити церкву святого Миколая та насолодитися атмосферою традиційного селянського життя. • Музей історії та традицій Тячівщини. У місті Тячів є цей музей, де представлена історія та культура району через експозиції та різноманітні експонати. • Церква святого Михайла. Відвідайте цю давню церкву, яка має культурне та історичне значення для району.

ДОДАТОК Т

Екскурсійний маршрут по Рахівському району

Екскурсійний маршрут
<ul style="list-style-type: none">
• Рахів. Почніть з візиту до центру району, відвідайте місцеві архітектурні пам'ятки, такі як церква святого Миколая та інші визначні споруди.
• Рахівський пасажирський вокзал. Цей вокзал має свою унікальність у зовнішньому вигляді та може бути цікавим для фотографування.
• Садиба Кобзаря Олекси Дяка. Відвідайте це місце, щоб дізнатися про життя та творчість українського поета Олекси Дяка.
• Рафтинг на річці Тиса. Якщо ви зацікавлені активним відпочинком, вам може сподобатися можливість взяти участь у рафтингу на річці Тиса.
• Село Ділове. Відвідайте це село, щоб побачити традиційні карпатські будинки та поглянути на повсякденне життя місцевих мешканців.